

---

**Kamer  
der Volksvertegenwoordigers**

---

---

**Chambre  
des Représentants**

---

ZITTING 1955-1956.

SESSION 1955-1956.

17 JANUARI 1956.

17 JANVIER 1956.

---

**HERZIENING  
VAN DE GRONDWET.**

---

---

**REVISION  
DE LA CONSTITUTION.**

---

**ONTWERP**  
van Nederlandse tekst van de Grondwet (1).

---

**PROJET**  
de texte néerlandais de la Constitution (1).

---

*Dit ontwerp is opgemaakt door de Commissie belast met de voorbereiding van de Nederlandse tekst van de Grondwet, de wetboeken en de voornaamste wetten en besluiten (koninklijk besluit van 5 april 1954) en goedgekeurd door de Centrale Commissie voor de Nederlandse Rechtstaal en Bestuursaal in België, in vergadering van 30 november 1955 (koninklijk besluit van 19 januari 1954).*

*Ce projet a été établi par la Commission chargée de l'élaboration du texte néerlandais de la Constitution, des Codes et des lois et arrêtés principaux (arrêté royal du 5 avril 1954) et approuvé par la Commission centrale de la langue juridique et administrative néerlandaise en Belgique, en sa séance du 30 novembre 1955 (arrêté royal du 19 janvier 1954).*

---

(1) De tekst van dit document werd door de heer Minister van Binnenlandse Zaken op het Bureau van de Kamer neergelegd tijdens de vergadering van 17 januari 1956.

---

(1) Le texte de ce document a été déposé sur le Bureau de la Chambre par M. le Ministre de l'Intérieur en séance du 17 janvier 1956.

## I. — Toelichting.

## 1. Opdracht van de Commissie.

In het *Belgisch Staatsblad* van 14 maart 1954 verscheen een « Verklaring van Herziening van de Grondwet », waarbij de Koning, op grond van eensluidende besluiten van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en van de Senaat, aan de Natie o.a. bekend maakte :

« Er bestaat reden tot herziening :

» ... Van Titel VIII van de Grondwet, door toevoeging van een artikel 140, waarin bepaald zou worden dat de Belgische Grondwet in het Nederlands en in het Frans gesteld is en dat beide teksten rechtsgeldig zijn;

» Van alle artikelen van de Grondwet, doch uitsluitend om de Nederlandse tekst er van vast te leggen ». (Verklaring van Herziening van de Grondwet, *Belgisch Staatsblad*, 14 maart 1954, blz. 1822 vv., inz. blz. 1830).

De tekst spreekt van « alle artikelen van de Grondwet » en omvat dus mede de artikelen waarvan reeds een Nederlandse tekst is uitgevaardigd, d.i. de artikelen die in de jaren 1920 en 1921 werden herzien (Verslag R. Ancot, Senaat, zitting 1953-1954, n° 168, blz. (42), met verwijzing naar de bespreking in de Kamer).

Bij koninklijk besluit van 5 april 1954 werd een Commissie ingesteld, belast met de voorbereiding van de Nederlandse tekst van de Grondwet, de wetboeken en de voornaamste wetten en besluiten (1).

## (1) Samenstelling van de Commissie :

## Voorzitter :

Van Dievoet, E., em. hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven, lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, gewezen Minister van Justitie;

## Leden :

Blancaert, E., hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent, lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, gewezen Minister van Openbaar Onderwijs;

D'Haese, Fr., dr. in de rechten, dr. in de letteren en wijsbegeerte, adviseur van bestuur bij de Raad van State;

Grootaers, L., em. hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven, lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde;

Gunzburg, N., em. hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent;

Heymans, H., directeur bij het Ministerie van Justitie;

Pauwels, J.L., hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven, lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde;

Pée, W., hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Luik;

Van Loey, Ad., hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Brussel, lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde;

van Overbeke, J.A., hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent, ere-advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel;

Vranckx, A., Staatsraad, docent aan de Rijksuniversiteit te Gent;

## Secretarissen :

Moors, J., werkleider voor de Nederlandse taalkunde bij de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Luik;

Raport, A., advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel, docent aan de Sint-Aloysius-Handelshogeschool te Brussel;

Van Dievoet, G., docent aan de Katholieke Universiteit te Leuven.

Als tijdelijke leden werden aan de Commissie toegevoegd :

Demol, J., wnd. directeur van de Vlaamse wetgevende Dienst van de Senaat;

Van Molle, P., directeur-hoofd van de Dienst voor de vertaling der parlementaire stukken van de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

## I. — Commentaire.

## 1. Mission de la Commission.

Le *Moniteur Belge* du 14 mars 1954 a publié une « Déclaration de Révision de la Constitution », par laquelle le Roi, d'accord avec les décisions prises par la Chambre des Représentants et par le Sénat, faisait savoir à la Nation, entre autres :

« Il y a lieu à révision :

» ... Du Titre VIII de la Constitution par l'adjonction d'un article 140, qui disposerait que la Constitution belge est établie en français et en néerlandais, et que les deux textes font foi;

» De tous les articles de la Constitution, mais uniquement en vue d'établir sa version néerlandaise » (Déclaration de Révision de la Constitution, *Moniteur Belge* du 14 mars 1954, p. 1822 et suiv., spéc. 1830).

Le texte dit : « tous les articles de la Constitution »; il comprend par conséquent les articles dont le texte néerlandais a déjà été promulgué, c'est-à-dire les articles révisés au cours des années 1920 et 1921 (Rapport R. Ancot, Sénat, session 1953-1954, n° 168, p. (42), avec référence au débat de la Chambre).

Par arrêté royal du 5 avril 1954, une Commission a été instituée, chargée de l'élaboration du texte néerlandais de la Constitution, des Codes et des lois et arrêtés principaux (1).

## (1) Composition de la Commission :

## Président :

Van Dievoet, E., professeur ém. à l'Université Catholique de Louvain, membre de la Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, ancien Ministre de la Justice;

## Membres :

Blancaert, E., professeur à l'Université de l'Etat de Gand, membre de la Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, ancien Ministre de l'Instruction publique;

D'Haese, Fr., docteur en droit, docteur en philosophie et lettres, conseiller d'administration au Conseil d'Etat;

Grootaers, L., professeur ém. à l'Université Catholique de Louvain, membre de la Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde;

Gunzburg, N., professeur ém. à l'Université de l'Etat de Gand;

Heymans, H., directeur au Ministère de la Justice;

Pauwels, J.L., professeur à l'Université Catholique de Louvain, membre de la Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde;

Pée, W., professeur à l'Université de l'Etat de Liège;

Van Loey, Ad., professeur à l'Université Libre de Bruxelles, membre de la Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde;

van Overbeke, J.A., professeur à l'Université de l'Etat de Gand, avocat honoraire à la Cour d'appel de Bruxelles;

Vranckx, A., Conseiller d'Etat, chargé de cours à l'Université de l'Etat de Gand;

## Secrétaires :

Moors, J., chef de travaux pour la linguistique néerlandaise à la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de l'Etat de Liège;

Raport, A., avocat à la Cour d'appel de Bruxelles, chargé de cours à l'Institut Supérieur de Commerce Saint-Louis à Bruxelles;

Van Dievoet, G., chargé de cours à l'Université Catholique de Louvain.

Ont été adjoints à la Commission en qualité de *membres temporaires* :

Demol, J., directeur f.f. du Service législatif flamand du Sénat;

Van Molle, P., directeur-chef du Service de traduction des documents parlementaires de la Chambre des Représentants.

De tekst die volgt is het werk van deze Commissie.

Reeds eerder, bij koninklijk besluit van 19 januari 1954, was een Centrale Commissie voor de Nederlandse rechtstaal en bestuurstaal in België ingesteld, ten einde eenheid in de Nederlandse rechtstaal en bestuurstaal te brengen en de werkzaamheden van de bestaande commissies die de vaststelling ervan nastreven, te ordenen. Elke tekst, door een van de bestaande commissies voorbereid, is onderworpen aan het hoger toezicht van de Centrale Commissie (1).

De Centrale Commissie heeft de hier volgende tekst nagzien en in haar vergadering van 30 november 1955 goedgekeurd.

Waar, in deze *Toelichting*, sprake is van « de Commissie », is de eerstgenoemde bedoeld.

## 2. Tekst van de Grondwet.

De Commissie heeft geoordeeld dat zij zich niet mocht verlaten op de teksten van de Grondwet die in de boekhandel voorhanden zijn en dat de oorspronkelijke tekst de grondslag van haar werk diende te zijn.

De Grondwet werd afgekondigd, vóór de uitroeping van Z. M. Leopold I tot Koning der Belgen, krachtens een decreet van het Nationaal Congres van 11 februari 1831 (*Bulletin officiel des décrets du Congrès National de la Belgique et des arrêtés du pouvoir exécutif*, 1831, n° XIV, 43 : décret; 44 : tekst van de Grondwet). Naderhand werd de tekst van de Grondwet met toevoeging van de naam van de Koning, op last van het Nationaal Congres (resolutie van 20 juli 1831), bij koninklijk besluit van 1 september 1831 opnieuw gepubliceerd (*Bulletin officiel*, n° LXXXVIII, 215). Beide versies zijn dus officieel; zij

Le texte qui suit est l'œuvre de cette Commission.

Une Commission centrale de la langue juridique et administrative néerlandaise en Belgique avait été instituée précédemment, par arrêté royal du 19 janvier 1954, en vue de réaliser l'unité de la terminologie juridique et administrative néerlandaise et de coordonner les activités des commissions existantes qui ont pour tâche de fixer cette langue. Tout texte, élaboré par l'une de ces commissions, est soumis au contrôle de la Commission centrale (1).

La Commission centrale a revu le texte ci-après et l'a approuvé en sa séance du 30 novembre 1955.

Là où le présent Exposé parle de la « Commission », il entend la première nommée.

## 2. Texte de la Constitution.

La Commission a estimé qu'elle ne pouvait pas faire fond sur les textes de la Constitution qui se trouvent en librairie et que le texte original devait servir de base à son travail.

Notre Constitution a été publiée deux fois : une première fois avant l'accession de S. M. Léopold I<sup>er</sup> au Trône de Belgique, par un décret du Congrès National du 11 février 1831 (*Bulletin officiel des décrets du Congrès National de la Belgique et des arrêtés du pouvoir exécutif*, 1831, n° XIV, 43 : décret; 44 : texte de la Constitution); plus tard, par ordre du Congrès National (résolution du 20 juillet 1831), il a été procédé à une nouvelle publication du texte de la Constitution, dans lequel a été inséré le nom du Roi (arrêté royal du 1<sup>er</sup> septembre 1831, *Bulletin officiel*, n° LXXXVIII, 215). Les deux versions sont donc officielles; elles diffèrent

(1) Samenstelling van de Centrale Commissie voor de Nederlandse rechtstaal en bestuurstaal in België :

*Voorzitter :*

Van Dievoet, E., voornoemd ;

*Ondervoorzitters :*

Rutsaert, J., raadsheer in het Hof van Cassatie;

Vranckx, A., voornoemd;

*Leden :*

Blancquaert, E., voornoemd;

De Baere, C., dr. in de letteren en wijsbegeerte, vast secretaris van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, voorzitter van de Terminologische Commissie;

de Muelenaere, F., ere-directeur-generaal bij het Ministerie van Koloniën, voorzitter van de Commissie belast met de vertaling in het Nederlands van de decreten, reglementen en andere gebruikelijke akten van de Kolonie;

Grootaers, L., voornoemd;

Limpens, J., hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent en aan de Vrije Universiteit te Brussel, assessor bij de Afdeling wetgeving van de Raad van State;

Pée, W., voornoemd;

Steensels, J. M., directeur bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken, ondervoorzitter van de Terminologische Commissie;

Van Goethem, F., hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven, assessor bij de Afdeling wetgeving van de Raad van State, lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België;

Van Hecke, M., ere-koninklijk inspecteur van Koloniën bij het Ministerie van Koloniën, ondervoorzitter van de Commissie belast met de vertaling in het Nederlands van de decreten, reglementen en andere gebruikelijke akten van de Kolonie;

Van Loey, A., voornoemd;

van Overbeke, J. A., voornoemd;

*Secretaris :*

D'Haese, Fr., voornoemd;

*Adjunct-secretarissen :*

Byvoet, J., lid van het coördinatiebureau bij de Raad van State;

Heymans, H., voornoemd;

Van den Branden, F., hoofdvertaler bij het Ministerie van Koloniën.

(1) Composition de la Commission centrale de la langue juridique et administrative néerlandaise en Belgique :

*Président :*

Van Dievoet, E., précité;

*Vice-Présidents :*

Rutsaert, J., conseiller à la Cour de cassation;

Vranckx, A., précité;

*Membres :*

Blancquaert, E., précité;

De Baere, C., docteur en philosophie et lettres, secrétaire perpétuel de la Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, président de la Commission de terminologie;

de Muelenaere, F., directeur général honoraire au Ministère des Colonies, président de la Commission chargée de traduire en néerlandais les décrets, règlements et autres actes usuels de la Colonie;

Grootaers, L., précité;

Limpens, J., professeur à l'Université de l'Etat de Gand et à l'Université Libre de Bruxelles, assesseur à la Section de Législation du Conseil d'Etat;

Pée, W., précité;

Steensels, J. M., directeur au Ministère de l'Intérieur, vice-président de la Commission de terminologie;

Van Goethem, F., professeur à l'Université Catholique de Louvain, assesseur à la Section de Législation du Conseil d'Etat, membre de la Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België;

Van Hecke, M., inspecteur royal honoraire des Colonies au Ministère des Colonies, vice-président de la Commission chargée de traduire en néerlandais les décrets, règlements et autres actes usuels de la Colonie;

Van Loey, A., précité;

van Overbeke, J. A., précité;

*Secrétaire :*

D'Haese, Fr., précité;

*Secrétaires-adjoints :*

Byvoet, J., membre du bureau de coordination au Conseil d'Etat;

Heymans, H., précité;

Van den Branden, F., chef-traducteur au Ministère des Colonies.

verschillen op enkele plaatsen, wat betreft punten van ondergeschikt belang, zoals de interpunctie en het gebruik van hoofdletters (1). Beide teksten bevatten een verkeerde lezing in artikel 99, tweede lid: « Cours d'appels » i. p. v. « d'appel ». In artikel 90 heeft de Commissie de lezing « quant à l'exercice de l'action civile » (tweede publicatie) verkozen boven de klaarblijkelijk foutieve « quant à l'exercice de l'acte civil » (eerste publicatie); in hetzelfde artikel ook « et quant aux crimes et délits » (tweede publicatie) boven « et aux crimes et délits » (eerste publicatie). Het opschrift van het vierde hoofdstuk van titel III moet luiden « Des institutions provinciales et communales » (eerste publicatie) en niet « Des institutions provinciales ou communales » (tweede publicatie) (2).

### 3. Gevolgde methode.

De Commissie was zich volkomen bewust van de grote betekenis van haar taak. De Nederlandse tekst van de Grondwet vastleggen is iets anders dan een vrije vertaling daarvan opmaken. Wanneer de Constituanten de Nederlandse versie zal hebben goedgekeurd, zal van de Grondwet in beide talen een gelijkwaardige en gelijkelijk bindende tekst van kracht zijn. De betekenis van de Nederlandse tekst moet derhalve volkomen beantwoorden aan die van de Franse.

De Commissie heeft zich dan ook angstvallig ervan onthouden enige verbetering aan te brengen in de oorspronkelijke tekst, waar deze niet geheel nauwkeurig mocht lijken. Meer nog: de bepalingen die voor uiteenlopende verklaringen vatbaar zijn, heeft zij niet gemeend te mogen interpreteren, maar zij heeft er integendeel naar gestreefd, waar mogelijk, de onduidelijkheid of de dubbelzinnigheid in de Nederlandse tekst te bewaren. Door stelling te nemen ten opzichte van een gecontroleerde vraag zou de Commissie aan de haar toevertrouwde taak zijn te kort gekomen.

Waar echter aan de zin van een bepaling niet kan worden getwijfeld, is de Franse tekst niet slaafs gevolgd, maar is een vorm verkozen die aan het Nederlands taaleigen beantwoordt: een nauwkeurige weergave van de oorspronkelijke tekst vergt geenszins een letterlijke vertaling.

In verband met een zeker aantal teksten is een voorafgaand geschiedkundig, juridisch of taalkundig onderzoek nodig gebleken; opsporingen van enige omvang werden telkens aan een van de secretarissen opgedragen.

(1) Van de eerste publicatie in de ééntalig Franse uitgave van het *Bulletin officiel* werden twee drukken teruggevonden, die onderling ook afwijkende lezingen vertonen. Hier wordt verwezen naar de druk waarvan de paginering in overeenstemming is met de gegevens van de inhoudstafel van het *Bulletin officiel*.

(2) Sommige teksten die in de boekhandel voorhanden zijn, vertonen een aantal min of meer belangrijke afwijkingen van de twee oorspronkelijke teksten: zo vindt men in de laatste uitgave door de drukkerij van het *Belgisch Staatsblad* (1954), behalve een vaak verkeerde interpunctie, o.m. de volgende onnauwkeurigheden:

Art. 79. — « S'il n'y a qu'une Chambre dissoute... » i.p.v. « s'il n'y a eu... »

Art. 99. — « Les conseillers des Cours d'appel et les président et vice-président des tribunaux de première instance... » i.p.v. « ... présidents et vice-présidents... »

« Les cours choisissent dans leur sein leurs présidents et leurs vice-présidents » i.p.v. « ... leurs présidents et vice-présidents. »

Art. 127. — « Aucun serment ne peut être imposé qu'en vertu d'une loi » i.p.v. « ... de la loi ».

entre elles sur certains points d'importance secondaire, tels que la ponctuation et l'emploi de majuscules (1). Les deux textes contiennent une erreur à l'article 99, deuxième alinéa: « Cours d'appels » au lieu de « d'appel ». A l'article 90, la Commission a choisi la version « quant à l'exercice de l'action civile » (deuxième publication) de préférence à l'expression manifestement erronée « quant à l'exercice de l'acte civil » (première publication); au même article, « et quant aux crimes et délits » (deuxième publication), de préférence à « et aux crimes et délits » (première publication). L'intitulé du chapitre IV du Titre III doit se lire « Des institutions provinciales et communales » (première publication) et non « Des institutions provinciales ou communales » (deuxième publication) (2).

### 3. La méthode suivie.

Pleinement consciente de l'importance de sa mission, la Commission a estimé qu'établir le texte néerlandais de la Constitution est autre chose que d'en faire une traduction libre. Lorsque la Constituante aura approuvé la version néerlandaise, la Constitution existera dans chacune des deux langues en un texte de même valeur et ayant la même force légale. Le texte néerlandais doit donc avoir exactement la même portée que le texte français.

En conséquence la Commission s'est abstenue scrupuleusement d'apporter quelque correction au texte original, là où l'expression employée pouvait ne pas paraître tout à fait adéquate. Plus encore: quand une disposition est susceptible d'interprétations divergentes, la Commission n'a pas cru pouvoir choisir, mais au contraire elle s'est efforcée de conserver autant que possible au texte néerlandais l'imprécision ou l'ambiguïté du texte français. En prenant position à l'égard d'une question controversée, la Commission aurait manqué à la tâche qui lui était confiée.

Elle ne s'est pas pour autant attachée à traduire servilement le texte français, là où la portée de celui-ci ne laissait aucun doute, préférant dans ce cas recourir à des tournures plus conformes au génie de la langue néerlandaise. La reproduction fidèle d'une pensée dans une autre langue, n'exige nullement une traduction littérale.

Un certain nombre de textes ont nécessité un examen historique, juridique ou linguistique préalable; les recherches de quelque importance dans ces divers domaines ont chaque fois été confiées à l'un des secrétaires.

(1) En ce qui concerne la première publication de l'édition unilingue française au *Bulletin officiel*, on a retrouvé deux impressions, qui, elles aussi, s'écartent l'une de l'autre sur quelques points. Nous renvoyons ici à l'impression dont la pagination est conforme aux données de la table des matières du *Bulletin officiel*.

(2) Certains textes qui se trouvent en librairie s'écartent plus ou moins des deux textes originaux: c'est ainsi qu'à la dernière édition sortie de l'imprimerie du *Moniteur Belge* (1954), l'on note à côté d'une ponctuation souvent fautive entre autres les inexactitudes suivantes:

Art. 79. — « S'il n'y a qu'une Chambre dissoute... » au lieu de « s'il n'y a eu... »

Art. 99. — « Les conseillers des Cours d'appel et les président et vice-président des tribunaux de première instance... » au lieu de « ... présidents et vice-présidents... »

« Les cours choisissent dans leur sein leurs présidents et leurs vice-présidents » au lieu de « ... leurs présidents et vice-présidents. »

Art. 127. — « Aucun serment ne peut être imposé qu'en vertu d'une loi » au lieu de « ... de la loi ».

## 4. De Nederlandse rechtstaal.

Dat de Nederlandse rechtstaal in België en in Nederland één dient te zijn vloeit reeds voort uit de taaleenheid van het Nederlands sprekende volk in Noord en Zuid. Voor de rechtstaal, gezien als technische taal, is zulks des te meer noodzakelijk, omdat het gebruik van twee uitdrukkingen voor een zelfde begrip misverstand en verwarring kan teweegbrengen. Er zal wel niemand meer worden gevonden die nog zou beweren, dat het Vlaamse volk behoefte heeft aan een eigen rechtstaal, verschillend van de Nederlandse.

Volledige eenheid is evenwel niet te bereiken. Een eerste hindernis bestaat hierin, dat het Belgische recht, naar vorm en inhoud, niet steeds met het Nederlandse overeenstemt. Waar de Belgische staats- of rechtsintellingen van de Nederlandse verschillen of in het Noorden onbekend zijn, is de Belgische jurist, wat de terminologie betreft, op zichzelf aangewezen. Om maar enkele voorbeelden te noemen: de Nederlandse Hoge Raad en het Belgische Hof van Cassatie, de Nederlandse Rekenkamer en het Belgische Rekenhof verschillen van elkaar en hebben dan ook daarom reeds een verschillende benaming; in Nederland zijn de Staten-Generaal (onze Wetgevende Kamers) samengesteld uit een Eerste Kamer (onze Senaat) en een Tweede Kamer (onze Kamer van Volksvertegenwoordigers), het vertegenwoordigend lichaam der provincie heet Provinciale Staten (onze Provincieraad); de Belgische *société coopérative* (art. 56bis, 16°) is een vennootschap, terwijl de Nederlandse een vereniging is; de Belgische *mutualité* (art. 56bis, 17°) beantwoordt niet aan de Nederlandse onderlinge waarborgmaatschappij, e. dgl.

Ook om een andere reden is eenheid van terminologie niet altijd mogelijk, noch zelfs wenselijk. De Nederlandse Grondwet in haar oorspronkelijke vorm, evenals de meeste Nederlandse wetboeken dagtekenen uit het begin van de XIX<sup>e</sup> eeuw: tot dan toe was de rechtstaal overwegend het Latijn. Buitendien berusten de Nederlandse teksten voor een groot deel op Franse wetboeken, die vrij werden vertaald, hier en daar met vormaanpassing van de Franse termen, die toen beter werden begrepen dan hun Nederlandse equivalenten. De Nederlandse schrijftaal van de XVII<sup>e</sup> tot ver in XIX<sup>e</sup> eeuw is « deftig » (Vgl. G. Brom, *Boekentaal*, in *Verhand. Kon. Ned. Akad. Wet. Afd. Letterkunde*, nieuwe reeks, dl. LXII, n° 1, Amsterdam, 1955) en deze deftigheid is op de taal van de Grondwet en de wetboeken niet zonder invloed gebleven.

Voor een overdreven gebruik van allerlei Latijnse, Franse en andere vreemde woorden wordt sedert jaren in Nederland gewaarschuwd (*De Nederlandse rechtstaal*, verslag van een door de Nederlandse Juristen-Vereeniging benoemde commissie, 2 dln., Den Haag, 1916. Vgl. J. Van Ginneken, *Handboek der Nederlandsche taal*, dl. II, Nijmegen, 1914, Hoofdstuk IV: *De Rechtstaal*, blz. 217-254).

Het ware derhalve verkeerd, alle vreemde woorden en bastaardwoorden die in Nederland gebruikelijk zijn, zonder de nodige kritiek over te nemen, vooral waar goede Nederlandse uitdrukkingen kunnen in de plaats komen van sommige bedenkelijke vreemde of vreemdsoortige woorden, die alleen daarom in Nederland voortleven, omdat zij er door een meer dan honderdvijftig jaren oud gebruik burgerrecht hebben verkregen.

Zo verkiest de Commissie recht van onderzoek (art. 40) boven recht van enquête (Ned. Gr., art. 105 en Ned. rechtsleer), vrijstelling van de uitvoering van de wet verlenen (art. 67) boven dispensatie verlenen (Ned. Gr., art. 78), genade (art. 91) boven gratie (Ned. Gr., art. 77), voorrecht (artt. 75, 112) boven privilege (Ned. Gr.,

## 4. La langue juridique néerlandaise.

La langue juridique néerlandaise en Belgique et aux Pays-Bas doit être une; ceci résulte déjà du fait de l'unité linguistique de la population de langue néerlandaise du Nord et du Sud. La langue juridique, en tant que langue technique, requiert d'autant plus cette unité, que l'usage de deux expressions pour un même concept peut susciter le malentendu et la confusion. Il ne se trouvera sans doute plus personne aujourd'hui pour prétendre que le peuple flamand a besoin d'une langue juridique propre, différente de la langue juridique néerlandaise.

L'unité complète n'est cependant pas réalisable. Un premier obstacle provient de ce que le droit belge ne correspond pas toujours au droit néerlandais, quant à la forme et quant au fond. Lorsqu'il s'agit d'institutions politiques ou juridiques belges qui diffèrent des institutions néerlandaises ou qui sont inconnues dans le Nord, le juriste belge doit faire appel à ses propres ressources, pour en fixer la terminologie. Pour ne citer que quelques exemples: le « Hoge Raad » des Pays-Bas et la Cour de cassation belge, la « Rekenkamer » néerlandaise et la Cour des comptes belge diffèrent les uns des autres et portent, déjà pour ce motif, des dénominations différentes; aux Pays-Bas les « Staten-Generaal » (nos Chambres législatives) sont composés d'une « Eerste Kamer » (notre Sénat) et d'une « Tweede Kamer » (notre Chambre des Représentants), le corps représentatif de la province s'appelle « Provinciale Staten » (notre Conseil provincial), la *coopérative* belge (art. 56bis, 16°) est une société, alors que la *coopérative* néerlandaise est une association; la *mutualité* belge (art. 56bis, 17°) ne correspond pas à la « onderlinge waarborgmaatschappij » néerlandaise, etc.

Pour une autre raison encore l'unité de terminologie n'est pas toujours possible, ni même souhaitable. La Constitution néerlandaise dans sa forme originale date du début du XIX<sup>e</sup> siècle, et il en est de même de la plupart des codes néerlandais: jusqu'alors le latin avait été la langue juridique par excellence. Au surplus les textes néerlandais reposent pour une grande part sur les codes français, qui ont été traduits librement avec, en certains cas, une adaptation de la forme des termes français, qui à l'époque étaient mieux compris que leurs équivalents néerlandais. Depuis le XVII<sup>e</sup> siècle jusque bien avant dans le XIX<sup>e</sup>, le style de la langue écrite néerlandaise était quelque peu gourmé (deftig) Cfr. G. Brom, *Boekentaal*, dans *Verhand. Kon. Ned. Akad. Wet., Afd. Letterkunde*, Nieuwe Reeks, vol. LXII, n° 1, Amsterdam, 1955) et ce style n'a pas été sans influence sur celui de la Constitution et des codes.

Depuis des années on s'élève aux Pays-Bas contre un usage exagéré de mots étrangers, latins, français et autres (*De Nederlandse Rechtstaal*, rapport d'une commission nommée par l'Association des Juristes néerlandais, 2 vol., La Haye, 1916. Cfr. J. Van Ginneken, *Handboek der Nederlandsche taal*, vol. II, Nimègue, 1914, Chapitre IV: *De Rechtstaal*, p. 217-254).

Ce serait donc une erreur d'adopter, sans user du sens critique nécessaire, tous les termes étrangers et d'emprunt qui sont en usage aux Pays-Bas, surtout là où il existe des équivalents néerlandais corrects pouvant remplacer certains mots étrangers ou d'emprunt critiquables et qui n'ont survécu aux Pays-Bas que parce qu'ils y ont acquis droit de cité par un usage vieux de plus d'un siècle et demi.

C'est ainsi que la Commission écrit « recht van onderzoek » (art. 40) plutôt que « recht van enquête » (Const. néerl., art. 105 et doctrine néerl.), « vrijstelling van de uitvoering van de wet verlenen » (art. 67) plutôt que « dispensatie verlenen » (Const. néerl. art. 78), « genade » (art. 91) plutôt que « gratie » (Const. néerl. art. 77),

art. 189); wedden (artt. 102, 117) boven traktementen (Ned. Gr., art. 185), voorzitter, ondervoorzitter (artt. 33, 37, 99) boven président, vice-président (Ned. Gr., artt. 106, 177), uitstel van betaling (art. 139, 9°) boven surséance van betaling.

Andere vreemde woorden worden evenwel behouden, omdat zij algemeen gebruikelijk zijn of niet gemakkelijk te vervangen: recht van initiatief (art. 27), authentieke uitlegging (art. 28), functie (artt. 44, 79, 83), Hof van Cassatie (artt. 90, 95, 99, 106, 134, 136), conflict van attributie (art. 106), retributie (art. 113), contingent (art. 119), discretionaire macht (art. 134), cumulatie van ambten (art. 139, 8°).

Het hiervoren gemaakte voorbehoud, wat betreft het weren van onnodige vreemde termen en het streven naar een eenvoudige zinsvorm, doet niets af van de bestendige zorg van de Commissie, om zo nauw mogelijk bij de Nederlandse rechtstaal aan te sluiten.

Vaak kon worden gebruik gemaakt van de uitdrukkingen en zinswendingen van de Nederlandse Grondwet.

Als grondslag voor haar werk beschikte de Commissie over de zorgvuldig voorbereide officiële vertaling van de Commissie van 1923, in het *Belgisch Staatsblad* verschenen op 19 december 1925.

Van de « Vlaamse » vertaling van de Grondwet, in 1831 uitgevaardigd en gepubliceerd in de Frans-Nederlandse uitgave van het *Bulletin officiel* (1831, n° XIV, 44, blz. 175 v.v.; n° LXXXVIII, 215, blz. 1003 v.v.), werd kennis genomen.

## 5. Spelling, interpunctie en hoofdletters.

Deze tekst richt zich, wat de spelling betreft, naar de *Woordenlijst van de Nederlandse Taal* van 1954. Waar de lijst twee of meer vormen erkent, is de voorkeurvorm gebruikt, zo b.v.: kandidaat, decreet, provincies, financiën.

De interpunctie van de eerste Franse tekst kon meestal worden behouden. De afwijkingen, gerechtvaardigd door het streven naar duidelijkheid, betreffen bijna uitsluitend het gebruik van de komma: aldus is de beperkende betrekkelijke bijzin, in tegenstelling met de beschrijvende bijzin, niet door een komma van zijn antecedent gescheiden.

Woorden als Land, Rijk, Natie, Grondwet krijgen een hoofdletter, als zij één bepaald land enz. aanduiden.

In overeenstemming met hoofdstuk IX van de inleiding tot de *Woordenlijst van de Nederlandse Taal*, regel 3b, worden de namen van openbare lichamen, b.v. Senaat, Rekenhof, met een hoofdletter geschreven. Soortgelijke samengestelde namen als Hof van Cassatie, Kamer van Volksvertegenwoordigers, krijgen twee hoofdletters. In meervouden echter als hoven van beroep, rechtbanken van koophandel, hebben wij te doen met soortnamen; zij worden dus met kleine letter geschreven.

## 6. Bijzondere punten.

### 1) Titel van de Grondwet.

Doorgaans wordt onze Grondwet *Constitution belge* genoemd. In de oudere uitgaven evenwel verscheen zij altijd onder de titel *Constitution de la Belgique* (*Bulletin officiel*, 1831, n° XIV, 44, blz. 160 (éénalig Franse uitgave), *ibid.*, blz. 174 (Frans-Nederlandse uitgave), *ibid.*, blz. 174 (Frans-Duitse uitgave); n° LXXXVIII, 215, blz. 609 (éénalig Franse uitgave), *ibid.*, blz. 1002 (Frans-Neder-

« voorrecht » (art. 75, 112) plutôt que « privilège » (Const. néerl. art. 189), « wedden » (art. 102, 117) plutôt que « traktementen » (Const. néerl. art. 185), « voorzitter, ondervoorzitter » (art. 33, 37, 99) plutôt que « président, vice-président » (Const. néerl. art. 106, 177), « uitstel van betaling » (art. 139, 9°) plutôt que « surséance van betaling ».

Par contre, d'autres termes d'emprunt ont été maintenus parce que d'un usage universel ou parce que difficilement remplaçables: « recht van initiatief » (art. 27), « authentieke uitlegging » (art. 28), « functie » (art. 44, 79, 83), « Hof van Cassatie » (art. 90, 95, 99, 106, 134, 136), « conflict van attributie » (art. 106), « retributie » (art. 113), « contingent » (art. 119), « discretionaire macht » (art. 134), « cumulatie van ambten » (art. 139, 8°).

La réserve exprimée quant à l'emploi abusif de termes étrangers et le souci d'user d'expressions et de constructions simples n'ont pas empêché la Commission de suivre aussi fidèlement que possible la terminologie juridique néerlandaise.

De nombreuses expressions et tournures ont pu être empruntées à la Constitution des Pays-Bas.

Comme base de son travail, la Commission s'est servie de la traduction officielle, élaborée avec soin par la Commission de 1923, texte paru au *Moniteur Belge* du 19 décembre 1925.

En outre, elle a pris connaissance de la traduction « flamande » de la Constitution, promulguée et publiée en 1831 dans l'édition française-néerlandaise du *Bulletin officiel* (1831, n° XIV, 44, p. 175 et suiv.; n° LXXXVIII, 215, p. 1003 et suiv.).

## 5. Orthographe, ponctuation et majuscules.

Pour l'orthographe, le texte suit les règles de la *Woordenlijst van de Nederlandse Taal* de 1954. Lorsque cette liste admet deux ou plusieurs orthographes, la Commission a retenu la forme dite « de préférence », ainsi par exemple: « kandidaat », « decreet », « provincies », « financiën ».

En règle générale, la ponctuation du premier texte français a pu être conservée dans le texte néerlandais. Les dérogations, répondant à un souci de clarté, concernent presque exclusivement l'usage de la virgule: c'est ainsi que les propositions relatives explicatives sont isolées par la virgule.

Des mots tels que « Land », « Rijk », « Natie », « Grondwet » prennent une majuscule, lorsqu'ils désignent un pays, etc. déterminés.

En conformité de la règle 3b, chapitre IX de l'introduction à la *Woordenlijst van de Nederlandse Taal*, les noms des institutions publiques ont une majuscule, par exemple « Senaat », « Rekenhof ». Les noms composés de l'espèce, tels que « Hof van Cassatie », « Kamer van Volksvertegenwoordigers », prennent deux majuscules. Cependant les pluriels comme « hoven van beroep », « rechtbanken van koophandel », sont des appellatifs; on les écrit donc avec minuscule.

## 6. Questions particulières.

### 1) Titre de la Constitution.

Généralement notre Constitution est appelée *Constitution belge*. Dans les éditions anciennes elle porte invariablement l'intitulé *Constitution de la Belgique* (*Bulletin Officiel*, 1831, n° XIV, 44, p. 160 (édition unilingue française), *ibid.*, p. 174 (édition française-néerlandaise) *ibid.*, p. 174 (édition française-allemande); n° LXXXVIII, 215, p. 609 (édition unilingue française), *ibid.*, p. 1002 (édition fran-

landse uitgave); zie ook o.a. *Pasinomie*, 3<sup>e</sup> série, I, blz. 182).

Deze versie blijkt de juiste te zijn. Immers in het koninklijk besluit van 1 september 1831 is uitdrukkelijk bepaald: « ... le texte du décret contenant la *constitution de la Belgique* sera, avec les énonciations prescrites par la résolution du Congrès, inséré au Bulletin officiel ».

De Commissie heeft dan ook gemeend de historische benaming « Grondwet van België » te moeten herstellen.

2) Art. 3. — *Les limites... ne peuvent être changées ou rectifiées...*

De term *rectifier* is onduidelijk en de rechtsleer gaat hem stilzwijgend voorbij. Zijn betekenis blijkt uit een historisch en rechtsvergelijkend onderzoek.

De uitdrukking *changées ou rectifiées* kwam reeds voor in de zogenaamde *Constitution Girondine*, titel I, artikel 3 (ontwerp van grondwet, op 15-16 februari 1793 aan de Nationale Conventie voorgelegd) en tweemaal in de *Constitutie* van 5 fructidor jaar III (22 augustus 1795), artikel 4 en artikel 5. Vermoedelijk is zij van daaruit in onze Grondwet gekomen.

Het Franse administratief recht kent een onderscheid tussen *changement* en *rectification* van gemeentegrenzen: de eerste term wordt gebruikt wanneer een aanzienlijk gedeelte van een gemeente bij de verandering betrokken is, de tweede wanneer het een geringe wijziging betreft. (Zie o.a. Dalloz, *Répertoire méthodique et alphabétique de législation, de doctrine et de jurisprudence*, nouv. éd., IX, Parijs, 1848, i.v. Commune, n° 185, noot 1, blz. 284; H. Berthelemy, *Traité élémentaire de droit administratif*, 8<sup>e</sup> druk, Parijs, 1916, blz. 185 en noot 2; 9<sup>e</sup> druk, Parijs, 1921, blz. 200 en noot 1).

De Commissie heeft *rectifier* weergegeven door « een correctie aanbrengen », een uitdrukking die in Nederland op dit stuk gebruikelijk is. (Zie o.a. Grenscorrectiebesluit, 1949, Grenscorrectiewet van 26 september 1951).

3) Artt. 10, 18, 47, 50, 56 en 133. — *Domicile, domicilié.*

De weergave van het woord *domicile* in artikel 10 kon geen aanleiding geven tot moeilijkheid. Nooit werd beweerd dat *domicile* in dit artikel de bijzondere juridische betekenis heeft die de artikelen 102 en volgende van het Burgerlijk Wetboek aan dit woord toekennen.

Over de juiste zin van het woord *domicilié* in artikel 18 van de Grondwet, evenals van het woord *domicile* in artikel 14 van het decreet van 20 juli 1831 op de drukpers en in artikel 299 van het Strafwetboek, lopen de meningen uiteen. Sommige auteurs betogen dat in die artikelen de wettelijke woonplaats, andere dat het werkelijk verblijf is bedoeld (*Rép. prat. du droit belge*, i.v. *Liberté de la Presse et Droit de réponse*, n° 72; J. S. G. Nijpels, *Code pénal belge interprété*, 1<sup>e</sup> druk, Brussel, 1867, I, blz. 770; 2<sup>e</sup> druk, Brussel, 1897, II, blz. 274; H. Schuermans, *Code de la Presse*, 2<sup>e</sup> druk, Brussel, 1881, I, blz. 544; 1882, II, blz. 250, 454; J. J. Haus, *Principes généraux du droit pénal*, 2<sup>e</sup> druk, Gent, 1874, I, blz. 290; G. Beltjens, *La Constitution belge*, Luik, 1894, blz. 302).

De Commissie heeft *être domicilié* weergegeven door « zijn woonplaats hebben ». Zij heeft zodoende willen vermijden een voorkeur ten gunste van een van beide stellingen uit te spreken. Zij had te kiezen tussen « zijn woonplaats hebben » en « woonachtig zijn ». De term « woonachtig » roept echter te zeer de gedachte op van het werkelijk wonen, terwijl de term « woonplaats » niet uitsluitend hoeft te wijzen op de wettelijke woonplaats.

gaise-néerlandaise); voir aussi e. a. *Pasinomie*, 3<sup>e</sup> série, I, p. 182).

Cette dénomination semble être la bonne. L'arrêté royal du 1<sup>er</sup> septembre 1831 dispose en effet que : « ... le texte du décret contenant la *Constitution de la Belgique* sera, avec les énonciations prescrites par la résolution du Congrès, inséré au Bulletin officiel ».

La Commission a donc estimé devoir rétablir l'intitulé historique « Grondwet van België ».

2) Art. 3. — *Les limites... ne peuvent être changées ou rectifiées.*

Le terme *rectifier* est imprécis et la doctrine est muette à son sujet. Une étude historique et comparative a permis d'en dégager l'exacte portée.

L'expression *changées ou rectifiées* figurait déjà dans la *Constitution dite Girondine*, titre I, article 3 (projet de constitution, présenté à la Convention Nationale les 15-16 février 1793) et à deux endroits dans la *Constitution* du 5 fructidor an III (22 août 1795), article 4 et article 5. C'est probablement de là qu'elle est passée dans notre Constitution.

Le droit administratif français fait une distinction entre *changement* et *rectification* des limites communales : le premier terme s'emploie lorsqu'une partie considérable de la commune est comprise dans le changement, le second lorsqu'il s'agit d'une modification de détail (Voir Dalloz, *Répertoire méthodique et alphabétique de législation, de doctrine et de jurisprudence*, nouv. éd., IX, Paris, 1848, v° *Commune*, n° 185, note 1, p. 284; H. Berthelemy, *Traité élémentaire du droit administratif*, 8<sup>e</sup> édit., Paris, 1916, p. 185 et note 2; 9<sup>e</sup> édit., Paris, 1921, p. 200 et note 1).

La Commission a rendu *rectifier* par « een correctie aanbrengen », une expression qui est d'usage aux Pays-Bas en la matière (voir e. a. « Grenscorrectiebesluit », 1949, « Grenscorrectiewet » du 26 septembre 1951).

3) Art. 10, 18, 47, 50, 56 et 133. — *Domicile, domicilié.*

La traduction du terme *domicile* à l'article 10 ne pouvait pas donner lieu à difficulté. On n'a jamais prétendu que dans cet article *domicile* avait la signification juridique particulière que les articles 102 et suivants du Code civil attribuent à ce terme.

Les opinions diffèrent quant au sens exact du mot *domicilié* à l'article 18 de la Constitution et du mot *domicile* à l'article 14 du décret du 20 juillet 1831 sur la liberté de la presse et à l'article 299 du Code pénal. Certains auteurs soutiennent que ces articles parlent du domicile légal, d'autres estiment qu'il s'agit de la résidence réelle (*Rép. prat. du droit belge*, v° *Liberté de la Presse et Droit de réponse*, n° 72; J. S. G. Nijpels, *Code pénal belge interprété*, 1<sup>e</sup> éd., Bruxelles, 1867, I, p. 770; 2<sup>e</sup> éd., Bruxelles, 1897, II, p. 274; H. Schuermans, *Code de la Presse*, 2<sup>e</sup> éd., Bruxelles, 1881, I, p. 544; 1882, II, p. 250, 454; J. J. Haus, *Principes généraux du droit pénal*, 2<sup>e</sup> éd., Gand, 1874, I, p. 290, G. Beltjens, *La Constitution belge*, Liège, 1894, p. 302).

La Commission a rendu *être domicilié* par « zijn woonplaats hebben ». Ainsi elle a voulu éviter de se prononcer en faveur de l'une des deux thèses en présence. Elle avait à choisir entre « zijn woonplaats hebben » en « woonachtig zijn ». Le terme « woonachtig » évoque plutôt l'idée de la résidence effective tandis que le terme « woonplaats » ne se rapporte pas exclusivement au domicile légal.

4) Art. 11. — Nul ne peut être privé de sa propriété que ... et moyennant une juste et préalable indemnité.

Deze bepaling vindt haar oorsprong in de Franse constituties. Zie o.a. Verklaring van de rechten van de mens en de burger 1789, artikel 17; Const. 3 september 1791, titel I; Verklaring van de rechten van de mens en de burger 24 juni 1793, artikel 19; Const. 5 fructidor jaar III, artikel 358.

De revolutionairen beschouwden de eigendom als een *droit inviolable et sacré*, waarvan de ontzetting niet dan bij uitzondering kon worden geduld, en mits de eigenaar vooraf schadeloos werd gesteld: « *sous la condition d'une juste et préalable indemnité* ».

Het staat vast dat de schadeloosstelling, om aan het voorschrift van artikel 11 te voldoen, volledig moet zijn en elk geleden nadeel moet omvatten: het verlies van het goed, de waardevermindering van het overblijvende gedeelte, de kosten van wederbelegging, de beroving van genot, zoals huur- en pachtgelden, het teloorgaan van cliënteel, enz.

De Commissie stond voor de keus tussen verscheidene termen, die geen van alle volkomen bevrediging schenken: rechtvaardig, rechtmatig, juist, behoorlijk, billijk. Zij heeft dit laatste woord verkozen, dat niet uitsluitend wordt gebruikt in de zin van *équitable* maar ook in de hier bedoelde betekenis. *Woordenboek der Ned. Taal*, II, i.v. *Billijk*, kol. 2700; Van Dale, *Nieuw Groot Woordenboek der Ned. Taal*, 7<sup>e</sup> druk, i.v. *Billijk*.

#### 5) Art. 22. — Agents.

Reeds vóór 1830 was schending van het geheim der aan de post toevertrouwde brieven een strafbaar feit, wanneer de schending werd gepleegd door « un fonctionnaire ou un agent du Gouvernement ou de l'administration des postes » (Code pénal 1810, art. 187). Het Belgische Strafwetboek van 1867 zal de termen van het Strafwetboek van 1810 bijna letterlijk overnemen: « tout fonctionnaire ou agent du gouvernement, tout employé du service des postes... » (art. 149).

Beide wetboeken, dat van 1810 en dat van 1867, omvatten in hun bepalingen zowel de kleinste rijksbeambten als de hoogste rijksambtenaren en alle hoegenaamde aangestelden van de posten. « L'expression agent de l'administration des postes doit être entendue dans le sens le plus large et comprend tous individus employés par cette administration... peu importe par qui ils ont été nommés, qu'ils aient ou non prêté le serment professionnel, qu'ils exercent un emploi purement intérimaire... Les termes (fonctionnaires et agents du gouvernement) embrassent tous les agents qui sont au service de l'Etat, depuis ceux qui occupent les plus hautes fonctions, jusqu'aux plus humbles employés. » (M. Garçon, *Code pénal annoté*, I, 1901-1906, art. 187, n<sup>os</sup> 13 en 20). Artikel 149 van het Belgische Strafwetboek wordt op dezelfde wijze uitgelegd: J. Servais, *Le Code pénal belge interprété*, nouvelle édition, tome 1<sup>er</sup> (1896), art. 149, n<sup>o</sup> 2.

Wanneer nu onze Grondwet in de periode tussen de twee codificaties aan de wet opdroeg, te bepalen welke *agents* verantwoordelijk zouden zijn voor schendingen van het briefgeheim, kon de bedoeling niet zijn de bestraffing tot de rijksambtenaren te beperken. De term « ambtenaren » kan hier dus niet passen.

Ten einde elke interpretatie mogelijk te maken waarvoor de Franse tekst van artikel 22 vatbaar is, heeft de Commissie het woord « agent » verkozen, dat overigens bij de aanvang van de XIX<sup>e</sup> eeuw in het Noorden niet onbekend was. De ministers van de Bataafse republiek heetten « agent » (Staatsregeling van 1798, art. 92). Toen het

Art. 11. — Nul ne peut être privé de sa propriété que .....et moyennant une juste et préalable indemnité.

L'origine de cet article remonte aux constitutions françaises. Voir e.a. Déclaration des droits de l'homme et du citoyen 1789, art. 17; Const. 3 septembre 1791, Titre I, Déclaration des droits de l'homme et du citoyen 24 juin 1793, art. 19; Const. 5 fructidor an III, art. 358.

Les révolutionnaires considéraient la propriété comme un « *droit inviolable et sacré* »: l'expropriation ne pouvait être tolérée qu'exceptionnellement, et à condition que le propriétaire soit dédommagé au préalable: « *sous la condition d'une juste et préalable indemnité* ».

Il est certain que, pour répondre à la prescription de l'article 11, la réparation doit être complète et couvrir tout le préjudice subi: la perte du bien, la dépréciation de la portion restante, les frais de remploi, la privation de jouissance, tels que loyers et fermages, la perte de clientèle, etc.

La Commission devait faire un choix entre différents termes, dont aucun ne donne entière satisfaction: « *rechtvaardig* », « *rechtmatig* », « *juist* », « *behoorlijk* », « *billijk* ». C'est à ce dernier terme qu'elle a donné la préférence: il ne s'emploie pas exclusivement dans le sens d'*équitable* mais également avec la signification exposée ici. *Woordenboek der Ned. Taal*, II, v<sup>o</sup> *Billijk*, col. 2700; Van Dale, *Nieuw Groot Woordenboek der Ned. Taal*, 7<sup>e</sup> ed., v<sup>o</sup> *Billijk*.

#### 5) Art. 22. — Agents.

Dès avant 1830 la violation du secret des lettres confiées à la poste constituait une infraction si elle était commise par « un fonctionnaire ou un agent du Gouvernement ou de l'administration des postes » (Code pénal 1810, art. 187). Le Code pénal belge de 1867 reprendra presque littéralement les termes du Code pénal de 1810: « tout fonctionnaire ou agent du gouvernement, tout employé du service des postes... » (art. 149).

Les dispositions de ces deux Codes, tant de celui de 1810 que de celui de 1867, ne visent pas seulement les fonctionnaires mais encore les employés les plus modestes de l'Etat, ainsi que tous les préposés des postes. « L'expression agent de l'administration des postes doit être entendue dans le sens le plus large et comprend tous individus employés par cette administration... peu importe par qui ils ont été nommés, qu'ils aient ou non prêté le serment professionnel, qu'ils exercent un emploi purement intérimaire. Les termes (fonctionnaires et agents du gouvernement) embrassent tous les agents qui sont au service de l'Etat, depuis ceux qui occupent les plus hautes fonctions, jusqu'aux plus humbles employés. » (M. Garçon, *Code pénal annoté*, I, 1901-1906, art. 187, n<sup>os</sup> 13 et 20). C'est dans le même sens que l'on interprète les termes de l'article 149 du Code pénal belge: J. Servais, *Le Code pénal belge interprété*, nouv. éd., tome 1<sup>er</sup> (1896), art. 149, n<sup>o</sup> 2.

Or, lorsque dans la période entre les deux codifications, notre Constitution chargea la loi de déterminer quels *agents* seraient responsables de la violation du secret des lettres, il ne pouvait être question de limiter la répression aux seuls fonctionnaires de l'Etat. Le terme « ambtenaren » ne peut donc convenir.

Afin de permettre toutes les interprétations dont est susceptible le texte français de l'article 22, la Commission a préféré le terme « agent », qui d'ailleurs n'était pas inconnu dans le Nord au début du XIX<sup>e</sup> siècle. Les ministres de la République batave s'appelaient « agent » (*Staatsregeling van 1798*, art. 92). Quand, après l'annexion des Pays-Bas à

Wetboek van 1810 in Nederland was ingevoerd, nadat dit land bij Frankrijk was ingelijfd, verscheen een « officiële uitgave » van het « Wetboek van het Strafrecht » met een Nederlandse vertaling. *Agent du gouvernement* wordt door « agent van de Hoge regeering » vertaald (Wetboek van het Strafrecht, officiële uitgave, 1811, artt. 80, 81, 173, 175, 432); ook vindt men er « agent van eenig openbaar bestuur » (artt. 177 en 179), en « agent van het bestuur der posterijen » (art. 187). In het Nederlandse Wetboek van Strafrecht van 1881 komt de term niet meer voor.

Uit de hiervoren aangehaalde teksten en uit andere wetsbepalingen blijkt dat in België zoals in Frankrijk het woord *agent*, « agent » in zijn verschillende betekenissen nog steeds tot de levende rechtstaal behoort.

6) Artt. 26, 47 v.v. — *Chambre des Représentants*.

Officieel heet de Kamer op het ogenblik *Kamer der Volksvertegenwoordigers*. Deze vorm stemt niet overeen met het taalgebruik en hoewel hij in alle ambtelijke stukken voorkomt, spreekt men nog steeds van de *Kamer van Volksvertegenwoordigers*.

De constructie met *van* wordt in Nederland in dit verband gebruikt in allerlei uitdrukkingen, waar, zoals hier, bedoeld wordt een gehele groep met alle daartoe behorende personen: Raad van Ministers, Raad van Curatoren, verslag van rapporteurs.

De Commissie heeft, om die dubbele reden, na het bevoegde gezag van de Kamer van haar voornemen in kennis te hebben gesteld, de voorkeur gegeven aan de vorm *Kamer van Volksvertegenwoordigers*.

7) Art. 28. — *L'interprétation des lois par voie d'autorité*.

Dit werd vroeger vertaald: « Alleen de wetgevende macht kan een bindende uitlegging van de wetten geven ». Deze vertaling voldoet niet geheel, omdat, bij toepassing van de wet van 7 juli 1865, na een tweede cassatie, het hof of de rechtbank die alsdan in het proces zullen rechtspreken, door de interpretatie van het Hoogste Gerechtshof gebonden zijn. Artikel 28 bedoelt een algemeen bindende uitlegging door het daartoe bevoegde gezag. De gebruikelijke term hiervoor is, ook in Nederland, « authentieke uitlegging » en verdient daarom de voorkeur (o.a. P. Bellefroid, *Inleiding tot de rechtswetenschap in Nederland*, 8<sup>e</sup> druk, Nijmegen, 1953, blz. 109).

8) Art. 44. — *Poursuivi ou recherché*.

Artikel 9 van de *Bill of Rights* (1689) bepaalde: « that the freedom of speech, and debates or proceedings in parliament, ought not to be impeached or questioned in any court or place out of parliament ».

Toen Lodewijk XVI de Staten-Generaal in Frankrijk wilde ontbinden, weigerden de afgevaardigden uiteen te gaan en stelde Mirabeau voor, de onschendbaarheid der afgevaardigden te verzekeren. De vergadering nam daarop een decreet (23 juni 1789), luidende als volgt: « L'assemblée nationale déclare que la personne de chacun des députés est inviolable, que tous particuliers, toute corporation, tribunal, cour ou commission qui oseraient pendant ou après la présente session, *poursuivre, rechercher*, arrêter ou faire arrêter, détenir ou faire détenir un député pour raison d'aucune proposition, avis, opinion ou discours par lui faits aux Etats généraux... sont infâmes et traîtres envers la nation et coupable de crime capital. » Het voorschrift van het decreet werd in de Franse constituties opgenomen: « ... ne pourront être *recherchés, accusés* ni jugés... »

In la France, le code de 1810 fut introduit dans le pays, on publia une « officielle uitgave » du « *Wetboek van het Strafrecht* » accompagnée d'une traduction néerlandaise. *Agent du gouvernement* y est traduit par « agent van de Hoge regeering » (*Wetboek van het Strafrecht*, officiële uitgave, 1811, art. 80, 81, 173, 175, 432); on y trouve aussi « agent van eenig openbaar bestuur » (art. 177 en 179) et « agent van het bestuur der posterijen » (art. 187). Le terme ne se rencontre plus dans le Code pénal hollandais de 1881.

Mais les textes que nous venons de citer et d'autres dispositions légales montrent que le terme *agent*, « agent », dans ses différentes acceptions, appartient encore aujourd'hui à la langue juridique vivante en Belgique comme en France.

6) Art. 26, 47 et suiv. — *Chambre des Représentants*.

A l'heure actuelle la Chambre s'appelle officiellement « *Kamer der Volksvertegenwoordigers* ». Cette forme n'a pu s'imposer à l'usage et quoiqu'elle figure dans tous les documents administratifs, la pratique est restée fidèle à l'expression « *Kamer van Volksvertegenwoordigers* ».

La construction avec « *van* » existe aux Pays-Bas dans plusieurs expressions désignant, comme ici, une entité avec toutes les personnes qui la composent: « *Raad van Ministers* », « *Raad van Curatoren* », « *Verslag van rapporteurs* ».

Pour ce double motif la Commission, après avoir fait part de son intention à l'autorité compétente de la Chambre, a donné la préférence à la forme « *Kamer van Volksvertegenwoordigers* ».

7) Art. 28. — *L'interprétation des lois par voie d'autorité*.

Ce texte a été traduit antérieurement comme suit: « Alleen de wetgevende macht kan een bindende uitlegging van de wetten geven ». Or, cette traduction ne donne pas entière satisfaction puisque, en application de la loi du 7 juillet 1865, la cour ou le tribunal appelé à statuer après une double cassation, devra se conformer à l'interprétation de la Cour suprême. L'article 28 vise une interprétation obligatoire de portée générale, par l'organe habilité à cette fin. « *Authentieke uitlegging* » constitue le terme usuel, également aux Pays-Bas, et pour cette raison, il mérite la préférence (e.a. P. Bellefroid, *Inleiding tot de rechtswetenschap in Nederland*, 8<sup>e</sup> éd., Nimègue 1953, p. 109).

8) Art. 44. — *Poursuivi ou recherché*.

L'article 9 du *Bill of Rights* (1689) prévoyait: « that the freedom of speech and debates or proceedings in parliament, ought not to be impeached or questioned in any court or place out of parliament ».

Louis XVI ayant voulu dissoudre les Etats généraux en France et les députés refusant de se séparer, Mirabeau proposa d'assurer leur inviolabilité. En conséquence, l'assemblée prit un décret (23 juin 1789), rédigé dans les termes suivants: « L'assemblée nationale déclare que la personne de chacun des députés est inviolable, que tous particuliers, toute corporation, tribunal, cour ou commission qui oseraient pendant ou après la présente session, *poursuivre, rechercher*, arrêter ou faire arrêter, détenir ou faire détenir un député pour raison d'aucune proposition, avis, opinion ou discours par lui faits aux Etats généraux, sont infâmes et traîtres envers la nation et coupables de crime capital ». Les dispositions du décret furent reprises en substance par les constitutions françaises: « ... ne pourront être *recherchés, accusés* ni jugés... pour ce qu'ils »

pour ce qu'ils auront dit... » (Const. 1791, t. III, ch. 1, sect. V, art. 7; vgl. Const. 1793, art. 43; Const. jaar III, art. 110; Const. franç. 6 avril 1814, art. 25; Charte Const. 4 juin 1814, art. 52).

Het Franse decreet is geïnspireerd op de tekst van de *Bill of Rights* (Vgl. R. Kranenburg, *Het Nederlands Staatsrecht*, Haarlem, 1947, I, blz. 316; L. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, Parijs, 1921, IV, blz. 206; A. Esmein, *Droit constitutionnel français et comparé*, 8<sup>e</sup> druk, Parijs, 1928, II, blz. 418. Over de *Bill of Rights* van 1689, zie o.a. *Encyclopaedia Britannica*, i.v. *Bill of Rights*, t. III, pp. 577-578, Chicago, 1946). Het gebruik van *rechercher* naast *poursuivre* wijst er in onze Grondwet ongetwijfeld op, dat aan de terme *rechercher* dezelfde ruime betekenis dient te worden gehecht als in het Franse decreet en in de Franse constituties.

De Commissie heeft geoordeeld dat deze betekenis het best kan worden weergegeven door « aan enig onderzoek worden onderworpen ».

9) Art. 56bis, 18°. — *Association professionnelle, industrielle ou agricole*.

In het Nederlands luidt deze passus, die bij de grondwetsherziening van 1921 werd ingevoegd: « beroeps-, nijverheids- of landbouwvereniging ».

Bij de Commissie is enige twijfel gerezen omtrent de betekenis van de Franse tekst en de juistheid van zijn Nederlands equivalent. Men zou inderdaad ook kunnen lezen alsof er stond *association professionnelle* (de nature) *industrielle ou agricole*, waarbij de woorden achter de komma een beperkende verklaring zouden betekenen van de eerste, zodat alleen in aanmerking zouden komen beroepsverenigingen (met uitsluiting van andere verenigingen) en slechts zodanige die de nijverheid of de landbouw betreffen; de Nederlandse versie zou alsdan moeten luiden: « nijverheids- of landbouwberoepsverenigingen ».

De Nederlandse tekst die in 1921 door de Constituanten werd goedgekeurd heeft een geheel andere en veel ruimere betekenis: hij omvat drie soorten van verenigingen: beroepsverenigingen (zonder beperking), nijverheidsverenigingen en landbouwverenigingen, ook andere dan beroepsverenigingen.

Van de voorbereiding der bepaling is weinig bekend. Een eerste lijst die aan de Commissie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers werd voorgelegd kende, in dit verband, verkiesbaarheid toe alleen aan de voorzitters en secretarissen van « erkende beroepsverenigingen », *unions professionnelles reconnues*, maar dan zonder beperking van soort (Kamer van Volksvertegenwoordigers, 1920-1921, Doc. n° 94, 2 februari 1921, Bijlage, blz. 196-197). In een latere lijst werd die tekst door de hier behandelde vervangen, zonder dat de reden van die wijziging wordt opgegeven.

In de Senaatscommissie verklaarde een lid, dat naar zijn mening, men zich had moeten beperken tot « les associations reconnues » en verder was de Commissie zelf van oordeel dat: « La situation de président d'une chambre de commerce importante constitue un titre à l'éligibilité à l'égal de la qualité de président ou de secrétaire d'une association professionnelle » (Senaat, 1920-1921, Doc. n° 282, 30 sept. 1921, blz. 260). In beide gevallen worden bedoeld de beroepsverenigingen en geen andere verenigingen; daaruit kan echter niet met enige zekerheid worden afgeleid, dat de bepaling uitsluitend op beroepsverenigingen toepasselijk is.

De Commissie heeft derhalve de Nederlandse tekst van 1921 ongewijzigd gelaten, in de verwachting dat de Constituanten de onduidelijkheid van artikel 56bis, 18°, door middel van een nieuwe formulering moge opheffen.

auront dit... » (Const. 1791, t. III, ch. 1, sect. V, art. 7; cfr. Const. 1793, art. 43; Const. an III, art. 110; Const. franç. 6 avril 1814, art. 25; Charte Const. 4 juin 1814, art. 52).

Le décret français s'inspirait du texte du *Bill of Rights* (Cfr. R. Kranenburg, *Het Nederlands Staatsrecht*, Haarlem, 1947, I, p. 316; L. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, Paris, 1921, IV, p. 206; A. Esmein, *Droit constitutionnel français et comparé*, 8<sup>e</sup> éd., Paris, 1928, II, p. 418. Au sujet du *Bill of Rights* de 1689, voir e.a. *Encyclopaedia Britannica*, v° *Bill of Rights*, t. III, p. 577-578, Chicago, 1946). L'emploi concomitant de *rechercher* et de *poursuivre* dans notre Constitution démontre sans aucun doute qu'il faut attribuer au terme *rechercher* le sens large qu'il a dans le décret français et dans les constitutions françaises.

La Commission a estimé que l'idée pouvait être adéquatément exprimée par les mots « aan enig onderzoek worden onderworpen ».

9) Art. 56bis, 18°. — *Association professionnelle, industrielle ou agricole*.

Ce passage, introduit lors de la révision constitutionnelle de 1921, est formulé en néerlandais: « beroeps-, nijverheids- of landbouwvereniging ».

La Commission a eu quelque doute au sujet du sens du texte français et de l'exactitude de la version néerlandaise. On pourrait comprendre en effet: *association professionnelle* (de nature) *industrielle ou agricole*; dans ce cas les mots qui suivent la virgule apporteraient une précision au premier terme, de telle sorte que seules seraient visées les associations professionnelles (à l'exclusion de toutes autres associations) et, parmi elles, seulement celles qui se rapportent à l'industrie ou à l'agriculture. Le texte néerlandais deviendrait alors: « nijverheids- of landbouwberoepsverenigingen ».

Le texte néerlandais approuvé par la Constituante en 1921 a un sens nettement différent et autrement large; il inclut trois groupes d'associations: les associations professionnelles (sans restriction), ainsi que les associations industrielles et les associations agricoles, autres que les associations professionnelles.

On ignore à peu près tout des travaux préparatoires de cette disposition. Une première liste d'éligibles, présentée à la Commission de la Chambre des Représentants, attribuait, dans ce cadre, l'éligibilité aux présidents et secrétaires des *erkende beroepsverenigingen*, « unions professionnelles reconnues » mais sans limitation d'espèce (Chambre des Représ., 1920-1921, Doc. n° 94, 2 février 1921, Supplément, p. 196-197). Lors de la présentation ultérieure d'une liste modifiée, ce texte fut remplacé par celui dont il est question ici, sans autre justification de la modification intervenue.

Un membre de la Commission sénatoriale déclara que d'après lui on aurait dû se limiter aux « associations reconnues », tandis que la Commission elle-même émit l'avis que « la situation de président d'une chambre de commerce importante constitue un titre à l'éligibilité à l'égal de la qualité de président ou de secrétaire d'une association professionnelle » (Sénat, 1920-1921, Doc. n° 282, 30 sept. 1921, p. 260). Dans les deux cas il est question uniquement d'associations professionnelles et non d'autres associations; on ne saurait, semble-t-il, en déduire avec certitude que le texte n'est applicable qu'aux seules associations professionnelles.

Dans ces conditions, la Commission s'est abstenue de toucher au texte de 1921, espérant toutefois que la Constituante se chargera de remédier par l'adoption d'un texte nouveau, à l'imprécision de l'actuel article 56bis, 18°.

## 10) Artt. 67, 107, 129, 138. — Règlements.

Handelingen waarbij een bestuursorgaan van zijn regerende bevoegdheid gebruik maakt, heten verordening of reglement. Zij kunnen uitgaan van de Koning (art. 67, II (Le Roi) fait les règlements; art. 107, règlements généraux; art. 129, règlement d'administration générale), ofwel van de provincie en de gemeente (art. 107, règlements provinciaux et locaux; art. 129, règlement d'administration provinciale ou communale).

De Nederlandse terminologie maakt een onderscheid: de Koning stelt algemene maatregelen van bestuur vast (Ned. Gr., art. 57); de Provinciale Staten (art. 143), de gemeenten (art. 153) en de overige ondergeschikte lichamen maken verordeningen. Dit onderscheid kent onze Grondwet niet, zodat een enkele term met ruime betekenis moet worden gekozen; het Nederlandse woord verordening lijkt daartoe geschikt: dus verordening, algemene, provinciale en plaatselijke verordeningen, verordening van algemeen, provinciaal of gemeentelijk bestuur.

Bij de vermelding van het oude recht dat door de Grondwet wordt afgeschaft (art. 138), is de in dat recht gebruikelijke benaming reglement opzettelijk bewaard.

## 11) Art. 95. — Cour de cassation.

a) Doorgaans wordt ons Hoogste Gerechtshof « Hof van Verbreking » (of « Verbrekingshof ») genoemd. Deze benaming, die wel enigszins eigenaardig klinkt, is bovendien niet volkomen in overeenstemming met het taalgebruik, daar men zegt dat de taak van het Hof erin bestaat arresten en vonnissen te « vernietigen ». (Zie Ned. W. v. B. Rv., artt. 421-423).

De benaming « Hof van Cassatie » is derhalve verkieslijk gebleken; zij beantwoordt aan het gebruik in Nederland, waar de term « cassatie », bij uitsluiting van alle andere, wordt gebezigd in woordverbindingen als « beroep in cassatie », « voorziening in cassatie », « vatbaar voor cassatie », « gedaagde in cassatie », « middelen van cassatie » enz. (Ned. W. v. B. Rv., artt. 398 v.v.).

b) *Cette cour ne connaît pas du fond des affaires.* Deze passus werd vroeger ten onrechte vertaald: « Dit Hof neemt geen kennis van de feitelijke toedracht der zaken ».

De regel van artikel 95, tweede lid, is oud: hij verscheen voor het eerst in een decreet van de Assemblée Constituante van 20 oktober 1789, en werd achtereenvolgens overgenomen door een decreet van 27 november-1 december 1790, en door de Constituties van 3 september 1791 (tit. III, kap. V, art. 20), van 24 juni 1793 (artt. 98-99), van 5 fructidor jaar III (art. 255), van 22 frimaire jaar VIII (artt. 65-66) en ten slotte door onze Grondwet en door de wet van 4 augustus 1832 (art. 17).

De cassatie vormt niet een derde graad in de rechtsbedeling: zij strekt ertoe, een juiste en eenvormige toepassing van de wet te verzekeren. Het is dus wel waar dat het Hof geen kennis neemt van de feitelijke toedracht der zaken en uitsluitend oordeelt over de vraag of de wet in het bestreden arrest of vonnis naar behoren is toegepast. Maar dat is toch niet wat hier wordt gezegd: « elle ne connaît pas du fond des affaires; elle casse les arrêts et les jugements...; elle renvoie le fond du procès à la cour ou au tribunal qui doit en connaître ». (Wet van 4 augustus 1832, art. 17; E. Garsonnet en C. Cézard Bru, *Traité théorique et pratique de procédure civile et commerciale*, 3<sup>e</sup> druk, I. Paris, 1912, blz. 159; *Rép. prat. du droit belge*, i.v. *Pourvoi en cassation en matière civile*, n<sup>os</sup> 4, 5, 7, 441, 442, 444, 583). Bedoeld is dat het Hof geen oordeel mag uitspreken over het proces dat partijen

## 10) Art. 67, 107, 129, 138. — Règlements.

Les actes par lesquels un organe du pouvoir use de sa compétence réglementaire, s'appellent en néerlandais « verordening » ou « reglement ». Ces actes peuvent émaner du Roi (art. 67, II (le Roi) fait les règlements; art. 107, règlements généraux; art. 129, règlement d'administration générale) ou bien de la province ou de la commune (art. 107, règlements provinciaux et locaux; art. 129, règlement d'administration provinciale ou communale).

La terminologie hollandaise fait une distinction: le Roi édicte des « algemene maatregelen van bestuur » (Const. P. B. art. 57), tandis que les États provinciaux (art. 143), les communes (art. 153) et les autres administrations subordonnées font des « verordeningen ». Notre Constitution ignorant cette distinction, il a fallu choisir un terme unique à signification large; le terme néerlandais « verordening » semble être le mieux approprié: donc « verordening, algemene, provinciale en plaatselijke verordeningen, verordening van algemeen, provinciaal of gemeentelijk bestuur ».

Là où il s'est agi (art. 138) de déterminer le droit ancien dont la Constitution prévoit l'abrogation, le terme « reglement », couramment employé dans ce droit, a été délibérément maintenu.

## 11) Art. 95. — Cour de cassation.

a) Généralement notre Cour suprême est appelée « Hof van Verbreking » (ou « Verbrekingshof »). Cette dénomination un peu particulière ne correspond pas à l'usage de la langue, la tâche de la Cour consistant à annuler (« vernietigen ») les arrêts et jugements. (Voir Code de Proc. civ. néerl., art. 421-423).

La dénomination « Hof van Cassatie » a donc semblé préférable: elle est conforme à l'usage qui prévaut aux Pays-Bas, où le terme « cassatie » est employé à l'exclusion de tous autres dans des expressions telles que « beroep in cassatie », « voorziening in cassatie », « vatbaar voor cassatie », « gedaagde in cassatie », « middelen van cassatie » etc. (Code de Proc. civ. néerl., art. 398 et suiv.).

b) *Cette cour ne connaît pas du fond des affaires.*

Ce passage a été traduit précédemment à tort par: « Dit Hof neemt geen kennis van de feitelijke toedracht der zaken ».

La règle édictée par l'article 95, 2<sup>e</sup> alinéa, est ancienne: elle apparaît pour la première fois dans un décret de l'Assemblée nationale constituante du 20 octobre 1789, pour être reprise successivement par un décret des 27 novembre-1<sup>er</sup> décembre 1790, et par les Constitutions du 3 septembre 1791 (titre III, chap. V, art. 20), du 24 juin 1793 (art. 98-99), du 5 fructidor an III (art. 255), du 22 frimaire an VIII (art. 65-66) et enfin par notre Constitution et par la loi du 4 août 1832 (art. 17).

La cassation n'est pas un troisième degré de juridiction: elle a pour but d'assurer une application saine et uniforme de la loi. Sans doute est-il dès lors exact de dire que la Cour ne connaît pas du fait, puisqu'elle se borne à décider si la loi a été ou non appliquée comme il se doit, dans l'arrêt ou le jugement attaqué. Mais ce n'est pas là l'objet de notre disposition: « elle ne connaît pas du fond des affaires; elle casse les arrêts et les jugements...; elle renvoie le fond du procès à la cour ou au tribunal qui doit en connaître » (loi du 4 août 1832, art. 17; E. Garsonnet et C. Cézard Bru, *Traité théorique et pratique de procédure civile et commerciale*, 3<sup>e</sup> éd., I. Paris, 1912, p. 159; *Rép. prat. du droit belge*, v<sup>o</sup> *Pourvoi en cassation en matière civile*, n<sup>os</sup> 4, 5, 7, 441, 442, 444, 583). Le texte signifie que la Cour ne peut statuer ni en droit, ni en fait sur le procès qui divise les parties. Donc: « het Hof treedt niet in de beoordeling van

verdeelt, evenmin in rechte als in feite. Dus: het Hof *treedt niet in de beoordeling van de zaak zelf* (Cfr. wat betreft de uitdrukking, Ned. Gr., art. 60; L.J. Van Apeldoorn, *Inleiding tot de studie van het Ned. Recht*, 6<sup>e</sup> druk, 1943, blz. 189; te vergelijken met Ned. wet R.O., art. 105).

12) Art. 97. — *Tout jugement est motivé.*

De vroegere vertaling luidde, naar het voorbeeld van artikel 175 van de Nederlandse Grondwet: « Elk vonnis vermeldt de gronden waarop het rust ». Deze vertaling is niet onnauwkeurig, maar wellicht, althans voor België, te bepaald.

Het voorschrift, dat in het oud-Franse recht niet bekend was, werd door de Revolutie ingevoerd (decreet van 16-24 aug. 1790, tit. V, art. 15, 4<sup>de</sup> al.; Const. 5 fructidor jaar III, art. 208; wet van 20 april 1810, art. 7) als een waarborg voor een goede rechtsbedeling en door de Grondwet van België overgenomen. De rechtspraak wijdt sedert honderd vijftientwintig jaren onafgebroken aandacht aan deze bepaling: de toepassingen zijn menigvuldig en verscheiden; een arrest of een vonnis wordt door het Hof van Cassatie vernietigd, wanneer het, naar zijn oordeel, onvoldoende is « gemotiveerd », wanneer de vermelde beweegredenen elkaar tegenspreken, enz. (*Rép. prat. du droit belge*, i.v. *Jugements et arrêts*, n<sup>rs</sup> 410 v.v.; i.v. *Pourvoi en cassation*, n<sup>rs</sup> 503 v.v.).

Het is echter mogelijk dat een vonnis zeer nauwkeurig de gronden vermeldt waarop het rust en niettemin, volgens de Belgische rechtspraak, aan het voorschrift van artikel 97 te kort komt, b.v. omdat het enige eis of enig verweer van partijen onbesproken laat. (*Rép. prat. du droit belge*, loc. cit.).

De Franse uitdrukking « est motivé », is niets meer dan een vaag geformuleerd vormvoorschrift, waarvan de concrete inhoud door de rechtspraak wordt bepaald. De Nederlandse tekst moet even vaag en voor dezelfde toepassingen vatbaar zijn.

Om deze redenen heeft de Commissie de vroegere omschrijving vervangen door de gebruikelijke uitdrukking « met redenen omkleed ».

13) Art. 102. — *Les traitements des membres de l'ordre judiciaire sont fixés par la loi.*

De Grondwet kent twee verwante uitdrukkingen in verband met het gerecht: *pouvoir judiciaire*, door de Commissie weergegeven door « rechterlijke macht », en *ordre judiciaire*. De eerste komt voor in artikel 30 en in het opschrift van het derde hoofdstuk van Titel III. De tweede wordt maar eenmaal gebruikt in de beperkende formule *les membres de l'ordre judiciaire* (art. 102).

De rechterlijke macht is de bevoegdheid om recht te spreken: zij wordt uitgeoefend door de hoven en rechtbanken (art. 30). De Grondwet bepaalt de grondregels van de uitoefening van de rechterlijke macht, somt de soorten rechtscolleges op en vermeldt de waarborgen die de onafhankelijkheid van de leden van de rechterlijke macht, voornamelijk van de rechters, tegen de invloed van de uitvoerende macht moeten verzekeren.

Wie tot de rechterlijke macht behoren, is niet met zekerheid te zeggen: wat de rechters betreft, is het niet twijfelachtig; ook voor de leden van het Openbaar Ministerie wordt het algemeen aangenomen (M.-N.-J. Leclercq, *Un chapitre du droit constitutionnel des Belges*, in *Belgique judiciaire*, 1889, kol. 1265-1307, inz. 1303). De griffiers hebben geen aandeel in de rechterlijke macht, hoewel zij lid zijn van de hoven en rechtbanken.

Wij weten integendeel zeer bepaald wie van de *ordre*

*de zaak zelf* (Cfr. en ce qui concerne cette expression, Const. néerl. art. 60; L.J. Van Apeldoorn, *Inleiding tot de studie van het Ned. Recht*, 6<sup>e</sup> éd., 1943, p. 189; comp. loi néerl. sur l'O.J., art. 105).

12) Art. 97. — *Tout jugement est motivé.*

L'ancienne traduction disait, conformément à la Constitution des Pays-Bas, art. 175: « Elk vonnis vermeldt de gronden waarop het rust », texte qui signifie littéralement: « Tout jugement mentionne les motifs sur lesquels il repose ». Sans être inexacte, cette traduction est sans doute trop précise, du moins pour la Belgique.

La prescription, inconnue de l'ancien droit français, fut introduite par la Révolution (décret des 16-24 août 1790, titre V, art. 15, 4<sup>e</sup> al.; Const. 5 fructidor an III, art. 208; loi du 20 avril 1810, art. 7) comme garantie d'une bonne justice; elle fut reprise par la Constitution belge. Depuis cent vingt-cinq ans la jurisprudence s'efforce d'en dégager la portée; les applications sont multiples et diverses; la Cour de cassation casse un arrêt ou un jugement lorsque, à son avis, il est insuffisamment motivé, lorsque les motifs sont contradictoires, etc. (*Rép. prat. du droit belge*, v<sup>o</sup> *Jugements et arrêts*, n<sup>o</sup> 410 et suiv.; v<sup>o</sup> *Pourvoi en cassation*, n<sup>os</sup> 503 et suiv.).

Un jugement peut cependant, même s'il énonce avec précision les motifs sur lesquels il se fonde, ne pas satisfaire pour autant au prescrit de l'article 97, par exemple, parce que le juge a omis de rencontrer telle demande ou tel moyen de défense des parties. *Rép. prat. du droit belge*, loc. cit.).

L'expression française « est motivé » n'est rien de plus qu'une règle de forme assez imprécise, dont le contenu concret doit être déterminé par la jurisprudence. Le texte néerlandais doit être tout aussi imprécis et susceptible des mêmes applications.

Pour ces raisons, la Commission a remplacé l'ancienne périphrase par l'expression très usitée « met redenen omkleed ».

13) Art. 102. — *Les traitements des membres de l'ordre judiciaire sont fixés par la loi.*

La Constitution connaît deux expressions voisines relatives à la justice: *pouvoir judiciaire*, que la Commission a rendu par « rechterlijke macht », et *ordre judiciaire*. La première figure à l'article 30 et à l'intitulé du troisième chapitre du Titre III. La seconde ne se présente qu'une seule fois, sous la forme restrictive *les membres de l'ordre judiciaire* (art. 102).

Le pouvoir judiciaire est le pouvoir de rendre la justice: il est exercé par les cours et tribunaux (art. 30). La Constitution fixe les règles fondamentales de l'exercice de ce pouvoir, énumère les juridictions et établit des garanties qui doivent assurer l'indépendance du pouvoir judiciaire, principalement des juges, à l'égard du pouvoir exécutif.

Il paraît difficile de déterminer avec certitude les personnes qui font partie du pouvoir judiciaire: en ce qui concerne les juges la question n'est pas douteuse; on l'admet généralement aussi pour les membres du Ministère public (M.-N.-J. Leclercq, *Un chapitre du droit constitutionnel des Belges*, dans *La Belgique judiciaire*, 1889, col. 1265-1307, en particulier col. 1303). Les greffiers n'ont aucune part dans le pouvoir judiciaire, quoiqu'ils fassent partie des cours et tribunaux.

En revanche nous connaissons parfaitement les person-

judiciaire deel uitmaken, doordat hun wedde niet anders dan door de wet kan worden vastgesteld. Het zijn de rechters, de leden van het Openbaar Ministerie, de referendarissen en de griffiers, met inbegrip van de adjunct-griffiers en van de adjunct-griffiers onder persoonlijke titel, hoewel deze laatste eigenlijk griffiersklerken zijn. (Wet van 4 aug. 1832, wet van 18 juni 1869, art. 224 v.v., gewijzigd door de wet van 31 juli 1952, art. 1).

Op te merken is nog dat *ordre judiciaire* in hoofdzaak — hoewel niet uitsluitend — wordt gebezigd in verband met de *persoon* van degenen die als rechter, als lid van het Openbaar Ministerie of als griffier, daartoe behoren, zodat *ordre* niet doet denken aan personen die een bepaalde bevoegdheid bezitten, maar wel aan personen die tot een bepaalde groep behoren.

Anders dan in Nederland, waar het begrip onbekend is, ook anders dan in Frankrijk, waar de term thans minder gebruikelijk is, komt deze in de Belgische wetgeving nog veelvuldig voor en wordt er duidelijk onderscheiden van de term *pouvoir judiciaire*. Zie o.a. W. 18 juni 1869 op de inrichting van het gerecht, Titel I (du pouvoir judiciaire); art. 173 (costume des membres de l'ordre judiciaire); art. 175, 188 (fonction de l'ordre judiciaire); art. 177, al. 3, gew. W. 3 januari 1925, art. III en art. 188bis, gew. W. 28 juli 1952 (magistrat de l'ordre judiciaire); art. 179, gew. W. 29 februari 1920, art. 1 (membre de l'ordre judiciaire); artt. 224, 228, 230, gew. W. 31 juli 1952 (fonctionnaires de l'ordre judiciaire).

De Commissie heeft gemeend het onderscheid dat in de Franse tekst bestaat, in de Nederlandse te moeten behouden en heeft derhalve *ordre judiciaire* weergegeven door rechterlijke orde, naast *pouvoir judiciaire*, rechterlijke macht.

14) Art. 106. — *La Cour de cassation prononce sur les conflits d'attributions.*

Geschillen over burgerlijke rechten behoren bij uitsluiting tot de bevoegdheid van de rechtbanken (art. 92). Geschillen over politieke rechten behoren tot de bevoegdheid van de rechtbanken, behoudens de bij de wet gestelde uitzonderingen (art. 93). Nu kan het voorkomen dat de uitvoerende macht bij een geschil partij is. Natuurlijkerwijze kon bij de administratie een neiging bestaan om, in zodanige gevallen, te beweren dat het geschil niet tot het toepassingsgebied van de artikelen 92 en 93 behoorde en dat zij alleen tot beslissen bevoegd was.

In die geest verklaarde reeds een Decreet van 7-14 oktober 1790: « Les réclamations d'incompétence à l'égard des corps administratifs ne sont, en aucun cas, du ressort des tribunaux; elles seront portées au Roi, chef de l'administration générale... » (art. 3), en bepaalde een Reglement van 5 nivôse jaar VIII (26 dec. 1799): « Le conseil d'Etat prononce d'après... un renvoi (fait par les consuls), 1° Sur les conflits qui peuvent s'élever entre l'administration et les tribunaux... » (art. 11). Op zijn beurt behield Koning Willem, bij koninklijk besluit van 5 oktober 1822, ondanks artikel 165 van de Grondwet van 1815, zich zelf de beslissing voor, wanneer de belangen van particulieren tegenover die der overheid stonden. Zodanige handelwijze heeft de Grondwet van België willen verhinderen, waar zij de regeling van de bevoegdheid in dergelijke aangelegenheden aan het Hoogste Gerechtshof heeft voorbehouden.

*Conflit d'attributions* heeft dus een beperkte betekenis en de Nederlandse uitdrukking moet zodanig worden gekozen dat verwarring met elke andere verwante rechtsinstelling is uitgesloten: welnu, er is een bevoegdheids-geschil aanwezig, wanneer de verweerder een exceptie van onbevoegdheid opwerpt, waarover de rechter die van de zaak kennis neemt, oordeelt; er is eveneens een bevoegd-

nes qui font partie de l'*ordre judiciaire*, leurs traitements devant être fixés par la loi. Ce sont les juges, les membres du Ministère public, les référendaires et les greffiers, ainsi que les greffiers-adjoints et même les greffiers-adjoints à titre personnel, quoique ces derniers soient en réalité des commis greffiers (Loi du 4 août 1832, loi du 18 juin 1869, art. 224 et suiv., modifiés par la loi du 31 juillet 1952, art. 1.).

Il faut remarquer en outre que le terme *ordre judiciaire* s'emploie principalement — quoique non exclusivement — lorsqu'il s'agit de la personne de ceux qui appartiennent à cet ordre en qualité de juge, membre du Ministère public ou greffier, l'*ordre* n'évoquant pas l'idée de personnes possédant une compétence déterminée, mais de personnes appartenant à un groupe déterminé.

Contrairement à ce qui se passe aux Pays-Bas, où la notion est inconnue, et en France, où le terme est devenu moins courant, *ordre judiciaire* se rencontre encore fréquemment dans la législation belge et s'y différencie nettement de *pouvoir judiciaire*. Voir e.a. L. 18 juin 1869 sur l'organisation judiciaire, Titre I (du pouvoir judiciaire); art. 173 (costume des membres de l'ordre judiciaire); art. 175, 188 (fonction de l'ordre judiciaire); art. 177, al. 3, mod. par la loi du 3 janvier 1925, art. III et art. 188bis, mod. par la loi du 28 juillet 1952 (magistrat de l'ordre judiciaire); art. 179, mod. par la loi du 29 février 1920, art. 1 (membre de l'ordre judiciaire); art. 224, 228, 230, mod. par la loi du 31 juillet 1952 (fonctionnaires de l'ordre judiciaire).

Estimant devoir conserver dans le texte néerlandais la distinction faite par le texte français, la Commission a rendu *ordre judiciaire* par « rechterlijke orde » et *pouvoir judiciaire* par « rechterlijke macht ».

14) Art. 106. — *La Cour de cassation prononce sur les conflits d'attribution.*

Les contestations qui ont pour objet des droits civils sont exclusivement du ressort des tribunaux (art. 92). Les contestations qui ont pour objet des droits politiques sont du ressort des tribunaux, sauf les exceptions établies par la loi (art. 93). Or, il se peut que le pouvoir exécutif soit partie dans une contestation. En pareil cas l'administration pouvait être tentée de prétendre que la contestation échappe à l'application des articles 92 et 93 et qu'il appartient à elle seule de décider.

Dans cet ordre d'idées un Décret des 7-14 octobre 1790 avait déjà décidé: « Les réclamations d'incompétence à l'égard des corps administratifs ne sont, en aucun cas, du ressort des tribunaux; elles seront portées au Roi, chef de l'administration générale... » (art. 3) et un Règlement du 5 nivôse an VIII (26 déc. 1799) portait: « Le Conseil d'Etat prononce d'après un... renvoi (fait par les consuls), 1° Sur les conflits qui peuvent s'élever entre l'administration et les tribunaux... » (art. 11). Le Roi Guillaume, à son tour, se réserva par arrêté royal du 5 octobre 1822, et ce malgré l'article 165 de la Constitution de 1815, le droit de statuer, lorsque les droits de particuliers et ceux de l'autorité se trouvaient en conflit. La Constitution belge a voulu empêcher un tel procédé, en réservant à la juridiction suprême le règlement de la compétence dans les cas de cette espèce.

*Conflit d'attributions* a donc un sens restreint et il a fallu choisir une expression néerlandaise excluant toute confusion avec telle autre institution juridique, quelle qu'elle soit; or, il y a conflit d'attributions au sens large, lorsque le défenseur oppose une exception d'incompétence, sur laquelle le juge saisi statue; il en est de même lorsque deux tribunaux sont saisis tous deux d'un même procès ou se

heidsgeschil aanwezig, wanneer twee rechtbanken beide een zelfde zaak aan zich houden ofwel beide zich onbevoegd verklaren, wat meer bepaald « jurisdictiegeschil » wordt genoemd.

In verband met de hier behandelde vraag, spreken de Nederlandse auteurs van « conflict van attributie », een uitdrukking die, als geheel genomen, op geen ander bevoegdheidsgeschil betrekking kan hebben. De Commissie heeft, bij gemis van beter, deze terminologie overgenomen. Zie J. J. Thonissen, *La Constitution belge*, 3<sup>e</sup> druk, Brussel, 1879, n<sup>o</sup> 494 v.v., blz. 324 v.v.; C. W. Van der Pot, *Handboek van het Nederlandsche Staatsrecht*, Zwolle, 1948, blz. 358; C. W. Star Busmann, *Hoofdstukken van burgerlijke rechtsvordering*, nieuwe uitgave, 2<sup>e</sup> druk, Haarlem, 1955, n<sup>o</sup> 124.

15) Art. 108. — *Institutions provinciales. Conseils provinciaux.*

Bij het kiezen tussen provincie + substantief (samenstelling) en provinciaal + substantief heeft de Commissie zich laten leiden door parallelle uitdrukkingen met gemeente, gemeentelijk. Dus provinciale (gemeentelijke) belangen, belastingen, instellingen, verordeningen; maar anderzijds provincierecht (gemeenterecht), provinciewet (gemeentewet), provincieraad (gemeenteraad).

In Nederland werd tot tweemaal toe in de jaren 1922-1923 (*Hand.*, blz. 880) en 1927-1928 (*Hand.*, blz. 74) in de Eerste Kamer een poging gedaan om « provinciale wet » te vervangen door « provinciewet ». De bevoegde ministers verklaarden zich in principe akkoord met de voorsteller, maar merkten op dat de naam « provinciale wet » nu eenmaal burgerrecht had verkregen (S. J. R. De Monchy, *Handboek van het Nederlandsche provincierecht*, Haarlem, 1947, blz. 3, noot 1). Voor België kan die reden niet afdoende zijn.

16) Artt. 110, 111, 113, 115, 116, 117, 121 e.a. — *Etat*.

*Etat* wordt in het Nederlands weergegeven door Rijk of door Staat. Het onderscheid tussen beide is niet vast en het schijnt wel dat in de laatste tijd, onder invloed van Nederland, het « Rijk » de « Staat » heeft verdrongen in menigvuldige gevallen waar de laatste term beter paste.

Het is hier niet de plaats om te dien aanzien regels voor te schrijven, maar het behoort tot de taak van de Commissie, daar waar het woord *Etat* voorkomt, de juiste term te kiezen, mits deze niet al te zeer tegen het algemeen gevestigde gebruik indruist.

In artikel 3 wordt de uitdrukking *limites de l'Etat* weergegeven door « grenzen van het Rijk », omdat aldaar gesproken wordt van het grondgebied.

Waar de term in een meer abstracte, juridische betekenis voorkomt, wordt, in overeenstemming met de aan het recht eigen terminologie, de voorkeur gegeven aan het woord Staat: belastingen ten behoeve van de Staat (artt. 110, 111, 113), staatsontvangsten en -uitgaven (art. 115), staatsrekening (art. 116), bestuur van de Staat (ibidem), ten laste van de Staat (art. 117), tot de dienst van de Staat worden toegelaten (art. 121). Zo ook: er is in de Staat geen onderscheid van standen (art. 6) de Staat heeft niet het recht zich te bemoeien met ... (art. 16), op staatskosten (art. 17), hoofd van een andere Staat (art. 62).

17) Artt. 111, 115, 119. — *Les impôts sont votés annuellement — chaque année, les Chambres votent le budget; — le contingent de l'armée est voté annuellement.*

« Een wet stemmen, een toelage stemmen, belastingen

déclarent tous deux incompétents, ce qui s'appelle plus spécialement un « conflit de juridiction ».

Quant au conflit qui nous occupe, les auteurs néerlandais parlent de « conflict van attributie », expression qui telle quelle ne peut se rapporter à aucun autre conflit de compétence. La Commission a adopté cette expression faute de mieux. Voir J. J. Thonissen, *La Constitution belge*, 3<sup>e</sup> éd., Bruxelles, 1879, n<sup>o</sup> 494 et suiv.; C. W. Van der Pot, *Handboek van het Nederlandsche Staatsrecht*, Zwolle, 1948, p. 358; C. W. Star Busmann, *Hoofdstukken van burgerlijke rechtsvordering*, nouv. impr., 2<sup>e</sup> éd., Haarlem 1955, n<sup>o</sup> 124).

15) Art. 108. — *Institutions provinciales — Conseils provinciaux.*

Pour faire un choix entre l'emploi de « province » + un substantif (mot composé) et « provinciaal » + un substantif, la Commission s'est inspirée des expressions analogues formées au moyen de « gemeente », « gemeentelijke ». Donc: « provinciale (gemeentelijke) belangen, belastingen, instellingen, verordeningen »; mais d'autre part « provincierecht (gemeenterecht), provinciewet (gemeentewet), provincieraad (gemeenteraad) ».

Par deux fois, en 1922-1923 (*Hand.*, p. 880) et en 1927-1928 (*Hand.*, p. 74), la Première Chambre des Pays-Bas fut saisie d'une proposition tendant à remplacer « provinciale wet » par « provinciewet ». Tout en se ralliant au principe de la proposition, les ministres compétents firent chaque fois valoir que l'appellation « provinciale wet » avait acquis droit de cité (S. J. R. De Monchy, *Handboek van het Nederlandsche Provincierecht*, Haarlem, 1947, p. 3, note 1). Cet argument ne peut valoir pour la Belgique.

16) Art. 110, 111, 113, 115, 116, 117, 121, etc. — *Etat*.

En néerlandais *Etat* se dit « Rijk » ou « Staat ». La différence entre ces deux termes n'est pas nette et il paraît bien que depuis quelque temps, sous l'influence des Pays-Bas, le terme « Rijk » ait remplacé « Staat » dans de nombreux cas où ce dernier terme était mieux à sa place.

Sans qu'il y ait lieu, en ce moment, de formuler des règles à ce sujet, il appartient à la Commission, lorsqu'elle rencontre le mot *Etat*, de choisir le terme le plus adéquat, pourvu que celui-ci ne heurte pas trop un usage universellement suivi.

A l'article 3, l'expression *limites de l'Etat* est rendue par « grenzen van het Rijk » parce qu'il s'agit du territoire.

Lorsque le terme a un sens plus abstrait, plus juridique, le mot « Staat » a été préféré conformément à la terminologie traditionnelle du droit: « belastingen ten behoeve van de Staat (art. 110, 111, 113), staatsontvangsten en -uitgaven (art. 115), staatsrekening (art. 116), bestuur van de Staat (ibidem), ten laste van de Staat (art. 117), tot de dienst van de Staat worden toegelaten (art. 121) ». De même: « er is in de Staat geen onderscheid van standen (art. 6), de Staat heeft niet het recht zich te bemoeien met... (art. 16), op staatskosten (art. 17), hoofd van een andere Staat (art. 62) ».

17) Art. 111, 115, 119. — *Les impôts sont votés annuellement; — chaque année les chambres votent le budget; — le contingent de l'armée est voté annuellement.*

Les expressions « een wet stemmen, een toelage stemmen,

stemmen, de begroting stemmen » zijn in België vrij algemeen in gebruik: het transitief gebruikt werkwoord « stemmen » betekent dan « bij stemming aannemen », « bij stemming vaststellen ».

Het gebruik van « stemmen » in deze uitdrukkingen is in de huidige taal van het gerecht en de administratie in Nederland onbekend. In ontkennende zin kan men wel zeggen « een wet afstemmen » maar een samenstelling met tegenovergestelde positieve betekenis ontbreekt in de moderne taal in Nederland. « Aanstemmen » heeft misschien bestaan in de XVI<sup>e</sup>-XVII<sup>e</sup> eeuw met de betekenis « bij stemming aannemen ». In het *Woordenboek der Ned. Taal*, I, 364, worden hiervan voorbeelden opgegeven, die echter in het *Supplément* op dat *Woordenboek*, I, 157, anders geïnterpreteerd worden.

Degenen die het transitief gebruik van stemmen afkeuren beschouwen het ofwel als een gallicisme (zie b.v. C. H. Peeters, *Nederlandse Taalgids*, blz. 429), ofwel als een archaïsme (in de veronderstelling dat het vroeger inderdaad is bekend geweest).

Ook in de Commissie zijn tegen het in België heersende gebruik van transitief « stemmen » ernstige bezwaren geopperd en de Commissie heeft deze niet onderschat. Waar in de Franse tekst « adopter » (artt. 41, 62, 131 e.a.) voorkomt, luidt het Nederlands altijd « aannemen »; *voter sur* wordt weergegeven door « stemmen over »; zelfs kon deze laatste uitdrukking als equivalent voor het transitieve *voter* in artikel 41 worden gebruikt. In de artikelen 111, 115, 119 echter bleek de omschrijving « bij stemming vaststellen » een gebrekkige weergave van het Franse *voter* te zijn. In deze artikelen valt immers telkens de nadruk op de plicht van de Kamers om ieder jaar een bepaalde opdracht te vervullen: *chaque année*, *annuellement*, en helemaal niet op de wijze waarop zij die opdracht zullen vervullen (bij stemming). Anderzijds treden de Wetgevende Kamers hier zelfstandig op, hetgeen beter door « stemmen » wordt uitgedrukt dan door « aannemen » « goedkeuren » e.dgl.

De Commissie heeft dan beslist in de voormelde artikelen *voter* te vertalen door « stemmen » (de belastingen —, de begroting —, het legercontingent...). Deze beslissing meent zij te kunnen verantwoorden op de volgende gronden:

Uitdrukkingen als « een wet stemmen, belastingen stemmen » zijn in België algemeen bekend en het gebruik ervan zou bezwaarlijk gemist kunnen worden.

Het transitief gebruik van stemmen is zeker niet onnederlands: het *Woordenboek der Ned. Taal*, XV, 1406 v.v., geeft een aantal voorbeelden op uit Weiland, Van Lennep, Asselijn e.a. waarin stemmen transitief gebruikt wordt, b.v. « sy (de Goden) stemden daar een wet... » (Bredero). Weliswaar behoren deze voorbeelden tot een oudere taalperiode, maar het nog altijd gezaghebbend Nederlands-Frans *Woordenboek* van Kramers-Bonte vermeldt in de uitgave 1884 (blz. 1256): *eene wet stemmen, approuver une loi, voter une loi, adopter une loi*.

Dat ook in Nederland de behoefte bestaat aan een transitief werkwoord dat « bij stemming aannemen » betekent, blijkt uit het toenemend gebruik van het moderne bastaardwoord *voteren*, dat volgens Van Dale, blz. 2053, betekent: 1. stemmen, zijn stem geven; 2. (overg.) bij stemming toestaan, voor iets aanwijzen: een krediet, een bedrag voor iets voteren. De Commissie is van oordeel dat de uitdrukking *een krediet stemmen* ten minste even aanvaardbaar is in het Nederlands als *een krediet voteren*.

18) Art. 113. — *Aucune rétribution ne peut être exigée.*

Vergoedingen voor diensten, door de overheid gepresteerd, kunnen alleen worden gevorderd, wanneer zij als

belastingen stemmen, de begroting stemmen » sont d'un usage général en Belgique, et le verbe « stemmen » employé transitivement signifie *adopter en votant*.

L'usage de « stemmen » dans ces expressions n'existe pas dans la langue juridique et administrative des Pays-Bas. S'il est permis de dire « een wet afstemmen », au sens négatif donc, le hollandais actuel ne connaît aucun terme composé à sens positif. Le mot « aanstemmen » a peut-être existé au XVI<sup>e</sup>-XVII<sup>e</sup> siècle dans le sens de « bij stemming aannemen ». Le *Woordenboek der Ned. Taal*, I, 364, en donne des exemples, que le *Supplément* de ce dictionnaire, I, 157 interprète cependant différemment.

Ceux qui condamnent l'usage transitif de « stemmen », considèrent cette construction ou bien comme un gallicisme (voir p. ex. C. H. Peeters, *Nederlandse Taalgids*, p. 429), ou bien comme un archaïsme (en supposant qu'elle ait été réellement en usage autrefois).

Au sein de la Commission également, de sérieuses objections ont été formulées contre l'emploi transitif du verbe « stemmen », tel qu'il est usité en Belgique, et la Commission ne les a pas sous-estimées. Là où le texte français dit « adopter » (art. 41, 62, 131, etc.) ce verbe est toujours rendu par le néerlandais « aannemen »; *voter sur* est rendu par « stemmen over »; il a même été possible de faire usage de cette dernière expression à l'article 41 comme équivalent du transitif *voter*. Dans les articles 111, 115, 119, la périphrase « bij stemming vaststellen » est apparue comme une traduction peu adéquate du français *voter*. En effet, dans ces articles, l'accent est mis chaque fois sur le devoir qui incombe aux Chambres de remplir tous les ans une tâche déterminée: *chaque année*, *annuellement*, et non pas sur la méthode à suivre pour remplir cette tâche (par un vote). D'autre part, les Chambres législatives agissent ici en pleine indépendance, ce que le verbe « stemmen » traduit plus adéquatement que « aannemen, goedkeuren », etc.

La Commission a donc décidé de rendre *voter*, dans les articles cités plus haut, par « stemmen » (« de belastingen —, de begrotingen —, het legercontingent — »). Elle croit pouvoir justifier cette décision par les arguments qui suivent.

Des expressions telles que « een wet stemmen, belastingen stemmen » sont d'un usage général en Belgique et l'on pourrait difficilement s'en passer.

L'emploi transitif de « stemmen » n'est certainement pas inconnu en néerlandais: le *Woordenboek der Ned. Taal*, XV, 1406 et suiv., donne un certain nombre d'exemples tirés de Weiland, Van Lennep, Asselijn, etc., où le verbe « stemmen » est employé transitivement, p. ex., « sy (de Goden) stemden daar een wet... » (Bredero). S'il est vrai que ces exemples remontent à une époque assez lointaine, il est vrai aussi que le Dictionnaire néerlandais-français de Kramers-Bonte, qui a gardé une certaine autorité, cite dans son édition de 1884 (p. 1256): *eene wet stemmen, approuver une loi, voter une loi, adopter une loi*.

En outre, l'usage de plus en plus fréquent aux Pays-Bas du mot d'emprunt *voteren* révèle le pressant besoin d'un verbe transitif pour exprimer « bij stemming aannemen ». Van Dale, 7<sup>e</sup> éd., p. 2053, en indique les sens: 1. « stemmen, zijn stem geven. 2. (trans.) bij stemming toestaan, voor iets aanwijzen: een krediet, een bedrag voor iets voteren ». La Commission a été d'avis que l'expression *een krediet stemmen* est vraiment aussi acceptable en néerlandais que *een krediet voteren*.

18) Art. 113. — *Aucune rétribution ne peut être exigée...*

Des rétributions pour des services rendus par l'autorité ne peuvent être exigées que si elles sont autorisées expressément.

*rétribution* door de wet uitdrukkelijk zijn toegelaten, ofwel als belasting zijn ingevoerd. In dit laatste geval verkrijgen zij dan ook de kenmerken van een belasting en volgen de regeling ervan.

Om « retributie » of « vergelding » te onderscheiden van « belasting », moet men de strekking van de wet nagaan : ofwel wil deze in de openbare uitgaven *lato sensu* voorzien (belasting) ofwel streeft zij een ander doel na, de vergelding van een gepresteerde dienst (retributie). (E. Schreuder en E. Krings, in *Administratief Lexicon*, i.v. Belastingen, n<sup>os</sup> 9, 10, 11 en 54).

Het woord heffing kan zowel het begrip « belasting » als het begrip « retributie » dekken : wegens de in artikel 113 uitgedrukte tegenstelling tussen *rétribution* en *impôt* mocht dus het woord heffing niet worden gebruikt. De term « vergelding », zonder nadere bepaling, kan doen denken aan een vergoeding, maar ook aan een beloning of een straf. Derhalve is het verkieslijk gebleken, het woord « retributie » te bezigen, dat ook in Nederland de beperkte betekenis heeft van *rétribution* in artikel 113.

#### 19) Art. 125. — *L'union fait la force.*

« Eendracht maakt macht » is een oude Nederlandse zeggingswijze die in deze vorm reeds voorkomt in de XVI<sup>e</sup> eeuw (zie Tuinman, *Nederlandse spreekwoorden*, II, 1727, 23, alsook Harrebomee, *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal*, Utrecht, 1858-1870, I, 172, II, 50, en Stoett, *Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*, 2<sup>e</sup> druk, 1905, n<sup>o</sup> 438a, alwaar citaten uit diverse oude auteurs, o.m. uit Campen, *Gemeene Duijtsche Spreekwoorden*, XVI<sup>e</sup> eeuw, 42). Het is waarschijnlijk een vrije vertaling van het Latijns gezegd *Vis unita fortior* of misschien van een zin uit Sallustius, *Bellum Iugurth*, 10, 10 : *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur*. De moderne Nederlandse woordenboeken kennen deze spreuk in een zelfde vorm, zie o.m. Kuipers, *Geïllustreerd woordenboek der Nederlandsche taal*, Amsterdam-Brussel, 1901, Van Dale, o.c., *Woordenboek der Nederlandse taal* (i.v. eendracht en i.v. maken, II, B, 4).

De Commissie wil er ten overvloede op wijzen dat de term « maakt » geen gallicisme is, zoals wel eens beweerd werd. Zowel in de betekenis van « brengt teweeg, vormt » als in die van « is » beantwoordt hij aan het goede taalgebruik (cfr. Verwijs & Verdam, *Middelnederlandsch woordenboek*, i.v. *maken*, I, 6 en I, 16; Van Dale en *Wdb. Ndl. Taal*, l.c.). De hierboven vermelde spreekwoordenverzamelingen geven eveneens talrijke analoge gevallen op, b.v. Tuinman, *De kleren maken de man* (I, 255); *Schreiende kinderen maken zingende moeders* (II, 90); *Vrolijke waarden maken vrolijke gasten* (II, 32); *Vele handen maken licht werk* (II, 22); *Een schonie dag maakt geen zomer* (II, 95); *Een groene Kerstmis maakt een witte Pasen* (II, 94); *Een bonte kraai maakt geen koude winter* (II, 95); — Harrebomee, I, *Goede vastigheid maakt eendracht* (172); — *Wdb. Ndl. Taal*, l.c. : *Goed maakt moed*.

#### 20) Art. 139, 5<sup>e</sup>. — *La responsabilité des ministres et autres agents du pouvoir.*

De Grondwet bepaalt : de ministers zijn verantwoordelijk (art. 63); de bevoegdheid om hen te berechten behoort aan het Hof van Cassatie (art. 90, eerste lid); aan een later uit te vaardigen wet wordt de nadere regeling opgedragen (art. 90, tweede lid, art. 134 initio). Wat de ministers betreft, brengt dus artikel 139, 5<sup>e</sup>, niets meer dan een bevestiging van wat reeds in de vorige artikelen is voorgeschreven.

Het is echter niet duidelijk, wie hier *agents du pouvoir*

ment par une loi ou établies à titre d'impôts. Dans ce dernier cas elles prennent le caractère d'un impôt et elles en suivent les règles.

Pour distinguer « retributie » ou « vergelding » de « belasting », il faut tenir compte de l'esprit de la loi : celle-ci veut ou bien pourvoir aux dépenses publiques *lato sensu* (impôt), ou bien elle vise un autre but, c'est-à-dire, la rétribution d'un service rendu. (E. Schreuder en E. Krings, dans *Administratief Lexicon*, v<sup>o</sup> *Belastingen*, n<sup>os</sup> 9, 10, 11 et 54).

Le terme « heffing » peut couvrir aussi bien le concept « belasting » que le concept « retributie »; on ne pouvait par conséquent employer le mot « heffing », vu que l'article 113 marque une opposition entre *rétribution* et *impôt*. Le terme « vergelding » sans autre déterminant, peut suggérer l'idée d'une rétribution, mais aussi celle d'une récompense ou d'une peine. Dans ces conditions, il a été jugé préférable de se servir de « retributie », qui aux Pays-Bas, à le même sens que la *rétribution* de notre article 113.

#### 19) Art. 125. — *L'union fait la force.*

« Eendracht maakt macht » est une vieille expression néerlandaise, qui se rencontre déjà sous cette forme au XVI<sup>e</sup> siècle (voir Tuinman, *Nederlandsche spreekwoorden*, II, 1727, 23; de même Harrebomee, *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal*, Utrecht, 1858-1870, I, 172, II, 50 et Stoett *Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*, 2<sup>e</sup> éd., 1905, n<sup>o</sup> 438a, où l'on trouve des citations de divers auteurs anciens, e. a. de Campen, *Gemeene Duijtsche Spreekwoorden*, XVI<sup>e</sup> siècle, 42). L'expression est probablement une traduction libre du dicton latin *Vis unita fortior* ou peut-être d'une phrase de Salluste *Bellum Iugurth*, 10, 10 : *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur*. Les dictionnaires néerlandais modernes connaissent cette devise sous une forme semblable, voir e. a. Kuipers, *Geïllustreerd woordenboek der Nederlandsche taal*, Amsterdam-Brussel, 1901, Van Dale, o.c. (v<sup>o</sup> *eendracht* et v<sup>o</sup> *maken*, II, B, 4).

La Commission tient à souligner, surabondamment, que le terme « maakt » n'est pas un gallicisme, comme d'aucuns le prétendent. Il est d'un usage correct, aussi bien dans le sens de *amèrie*, forme que dans celui de *est* (cf. Verwijs & Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, v<sup>o</sup> *maken*, I, 6, et I, 16; Van Dale et *Woordenb. Nederl. Taal*, l.c.).

Les dictionnaires de proverbes cités ci-dessus donnent également de nombreux exemples analogues, p. ex. Tuinman, *De kleren maken de man* (I, 255); *Schreiende kinderen maken zingende moeders* (II, 90); *Vrolijke waarden maken vrolijke gasten* (II, 32); *Vele handen maken licht werk* (II, 22); *Een schonie dag maakt geen zomer* (II, 95); *Een groene Kerstmis maakt een witte Pasen* (II, 94); *Een bonte kraai maakt geen koude winter* (II, 95). — Harrebomee, I, *Goede vastigheid maakt eendracht* (172); — *Woordenb. Nederl. Taal*, l.c. : *Goed maakt moed*.

#### 20) Art. 139, 5<sup>e</sup>. — *La responsabilité des ministres et autres agents du pouvoir.*

La Constitution porte que les ministres sont responsables (art. 63); la Cour de Cassation seule a le droit de les juger (art. 90, 1<sup>er</sup> al.); une loi à promulguer ultérieurement déterminera le mode de procéder contre eux (art. 90, second al., art. 134 initio). Donc en ce qui concerne les ministres, l'article 139, 5, ne fait que confirmer la prescription déjà contenue dans les articles rappelés ci-dessus.

Quant aux termes *agents du pouvoir*, leur portée n'appar-

worden genoemd. Van de voorbereiding van de tekst is niets bekend en de commentatoren bewaren het stilzwijgen te dien opzichte.

Evenals menige andere bepaling van onze Grondwet blijkt ook artikel 139, 5°, te zijn ontleend aan de *Charte Constitutionnelle* van 14 augustus 1830, waaraan Louis-Philippe bij zijn troonsbeklimming trouw had gezworen. In de *Dispositions particulières* van die grondwet komt het volgende voor: « 69. Il sera pourvu successivement par des lois séparées et dans le plus court délai possible aux objets qui suivent: ... 2° La responsabilité des ministres et des autres agents du pouvoir. » De filiatie is zeker.

Wat de *Charte* bedoelde is geweten: de Constitutie van 22 frimaire jaar VIII (13 dec. 1799) had bepaald: « 75. Les agents du Gouvernement, autres que les Ministres, ne peuvent être poursuivis pour des faits relatifs à leurs fonctions, qu'en vertu d'une décision du Conseil d'Etat. » De Franse koning beloofde deze administratieve waarborg af te schaffen (J. Depaule, *Etude historique de la responsabilité des fonctionnaires publics*, Parijs, 1902, blz. 79). Maar dat had artikel 24 van de Grondwet van België reeds gedaan, daartoe was geen artikel 139, 5°, meer nodig.

Hoe het zij, wie waren die *agents du pouvoir*? In het jaar 1818 verscheen te Parijs een boekje onder de titel *De la responsabilité des agents du pouvoir...*, waarin de schrijver achtereenvolgens handelt « § 1<sup>er</sup> — De la responsabilité des ministres » en « § 2 — De la responsabilité des fonctionnaires ou agents du gouvernement autres que les ministres ». Door elkaar wordt gesproken van *agent du pouvoir*, *agent de l'autorité (publique)*, *agent de la puissance publique*, *agent du gouvernement*, *fonctionnaire*. Men vindt erin voorbeelden betreffende de procureur des Konings, agenten van de openbare macht, militairen (J. Rey, avocat, *De la responsabilité des agents du pouvoir...*, Parijs, 1818).

Niet alle *agents du pouvoir* schijnen ambtenaren te zijn geweest in de tegenwoordige betekenis van het woord; bovendien heeft de Grondwet hier een andere term gebruikt dan in artikel 24, waar sprake is van *fonctionnaires publics*.

De Commissie heeft derhalve voor de term *autres agents du pouvoir* de voorkeur gegeven aan de minder bepaalde uitdrukking « andere overheidspersonen ».

## 21) Art. 139, 10° — Code pénal militaire.

In Nederland is de officiële benaming « Wetboek van militair strafrecht » naar het voorbeeld van « Wetboek van Strafrecht » voor Code pénal. De Commissie geeft de voorkeur aan « Militair Strafwetboek » en « Strafwetboek ».

De benaming « Wetboek van ... recht » bevat een tautologie, die in geen titel van enig ander wetboek voorkomt. De overige Nederlandse wetboeken heten « Burgerlijk Wetboek », « Wetboek van Koophandel », « Wetboek van burgerlijke Rechtsvordering », « Wetboek van Strafvordering ». Het Duitse Strafwetboek wordt « Strafgesetzbuch » genoemd.

De eigenaardige benaming « Wetboek van Strafrecht » komt uit de vertaling van het Wetboek van 1810, waar Code pénal is weergegeven door « Wetboek van het Strafrecht ».

Het Nederlands wetboek van 1881 heeft de uitdrukking, waaraan men in Nederland door een zeventigjarig gebruik was gewend geraakt, met weglating van het lidwoord « het » overgenomen.

Strafwet, strafwetgeving en strafwetboek zijn goede Nederlandse woorden. Strafwetboek wordt in de Nederlandse literatuur aangetroffen. Van Hamel in zijn *Inleiding tot de studie van het Nederlands Strafrecht*, 3<sup>e</sup> druk, 1913, gebruikt, als afkortingen, alleen Swb. en Mil. Swb.

raait pas duidelijk. Nous ignorons tout des travaux préparatoires et les commentateurs passent cette question sous silence.

Comme bien d'autres dispositions de notre Constitution, il apparaît bien que notre article 139 est emprunté à la *Charte Constitutionnelle* du 14 août 1830, à laquelle Louis-Philippe, lors de son accession au trône, avait juré fidélité. Dans les *Dispositions particulières* de cette constitution, on lit ce qui suit: « 69. Il sera pourvu successivement par des lois séparées et dans le plus court délai possible aux objets qui suivent: ... 2° La responsabilité des ministres et des autres agents du pouvoir. » La filiation est certaine.

Nous savons ce que le *Charte* entendait par là. En effet, la Constitution du 22 frimaire an VIII (13 décembre 1799) disposait: « 75. Les agents du Gouvernement, autres que les ministres, ne peuvent être poursuivis pour des faits relatifs à leurs fonctions, qu'en vertu d'une décision du Conseil d'Etat ». Le roi de France s'engageait à abroger cette garantie administrative (J. Depaule, *Etude historique de la responsabilité des fonctionnaires publics*, Paris, 1902, p. 79). Mais l'article 24 de la Constitution belge l'avait déjà fait: l'article 139, 5°, n'était donc plus nécessaire à cet effet.

Quoi qu'il en soit, quels étaient ces *agents du pouvoir*? En 1818 parut à Paris un opuscule intitulé *De la responsabilité des agents du pouvoir...*; l'auteur y traitait successivement, « 1<sup>er</sup> — De la responsabilité des ministres » et « 2 — De la responsabilité des fonctionnaires ou agents du gouvernement autres que les ministres ». Il y parlait indistinctement d'*agents du pouvoir*, *agents de l'autorité (publique)*, *agents du gouvernement*, *fonctionnaires*. On y trouve des exemples se rapportant au procureur du Roi, aux agents de la force publique, aux militaires (J. Rey, avocat, *De la responsabilité des agents du pouvoir...*, Paris, 1818).

Tous les *agents du pouvoir* ne semblent pas avoir été des fonctionnaires au sens actuel du terme, d'ailleurs la Constitution se sert ici d'un autre mot qu'à l'article 24, où il est question de *fonctionnaires publics*. Pour rendre *autres agents du pouvoir*, la Commission a donc préféré l'expression plus vague et plus générale « andere overheidspersonen ».

## 21) Art. 139, 10°. — Code pénal militaire.

Aux Pays-Bas l'appellation officielle est « Wetboek van Militair Strafrecht », à l'exemple de « Wetboek van Strafrecht », pour Code pénal. La Commission donne la préférence à « Militair Strafwetboek » et « Strafwetboek ».

Le terme « Wetboek van ... recht » contient une tautologie qui ne se rencontre dans le titre d'aucun autre code. Les autres codes néerlandais s'appellent « Burgerlijk Wetboek », « Wetboek van Koophandel », « Wetboek van burgerlijke Rechtsvordering », « Wetboek van Strafvordering ». Le code pénal allemand se nomme « Strafgesetzbuch ».

La dénomination un peu particulière « Wetboek van Strafrecht » trouve son origine dans une traduction hollandaise du code de 1810, où Code pénal était rendu par « Wetboek van het Strafrecht ».

Le code néerlandais de 1881 a repris l'expression, à laquelle on s'était habitué aux Pays-Bas par un usage de soixante-dix années; on s'est contenté de supprimer l'article « het » précédant « Strafrecht ».

*Strafwet*, *strafwetgeving* et *Strafwetboek* sont des mots néerlandais corrects. *Strafwetboek* se rencontre dans les ouvrages néerlandais. Van Hamel dans son *Inleiding tot de studie van het Nederlands Strafrecht*, 3<sup>e</sup> éd. 1913, se sert exclusivement des abréviations Swb. et Mil. Swb.

22) *Passim — par la loi; en vertu de la loi.*

a) De uitdrukkingen *par la loi* (*par une loi*) en *en vertu de la loi* (*en vertu d'une loi*) hebben doorgaans een verschillende betekenis: de eerste wijst erop dat de wet zelf het beoogde gevolg teweegbrengt (b.v. artt. 2, 16, 17, 23, 90, 102, 116, 122, 124), de tweede, dat het gevolg, op grond van de wettelijke regel, kan worden teweeggebracht door een optreden van de uitvoerende macht of de rechterlijke macht (b.v. artt. 3, 9, 68, 94, 114, 121, 127). De vraag of de Grondwet, in sommige van haar artikelen, *en vertu de la loi* (*en vertu d'une loi*) heeft gebruikt voor *par la loi* (*par une loi*) of omgekeerd, is niet door de Nederlandse tekst, maar door de rechtsleer en de rechtspraak te beslissen. De Commissie volgt dus de Franse tekst en schrijft volgens het geval: « *bij (door) de wet* » (« *door een wet* ») of « *krachtens de wet* » (« *krachtens een wet* »).

b) *Bij de wet, door de wet*. Beide constructies worden, ook in Nederland, veelal door elkaar gebruikt. De Commissie heeft getracht hierin enige orde te brengen. Zij schrijft meestal « *door de wet* ». Evenwel wordt de geijkte uitdrukking « *bij de wet* » verkozen, wanneer zij als bepaling wordt gevoegd bij het verleden deelwoord, gebruikt zonder hulpwerkwoord en zonder nadere bepaling: b.v. « *in de gevallen bij de wet bepaald* »; maar « *door de wet* » in uitdrukkingen als « *door de wet uitdrukkelijk uitgezonderd* » en « *het openbaar onderwijs wordt door de wet geregeld* ».

22) *Passim — par la loi; en vertu de la loi.*

a) Les expressions *par la loi* (*par une loi*) et *en vertu de la loi* (*en vertu d'une loi*) ont généralement une signification différente: la première indique que la loi elle-même produit l'effet visé (p. ex. art. 2, 16, 17, 23, 90, 102, 116, 122, 124), la seconde indique que l'effet peut être réalisé, en vertu de la disposition légale, par un acte du pouvoir exécutif ou du pouvoir judiciaire (p. ex. art. 3, 9, 68, 94, 114, 121, 127). La question de savoir si la Constitution a employé dans certains de ses articles *en vertu de la loi* (*en vertu d'une loi*) pour *par la loi* (*par une loi*) ou réciproquement, ne peut être résolue par le texte néerlandais, elle doit être tranchée par la doctrine et par la jurisprudence. La Commission suit donc le texte français et écrit selon le cas « *bij (door) de wet* » (« *door een wet* ») ou « *krachtens de wet* » (« *krachtens een wet* »).

b) *Bij de wet, door de wet*. Les deux expressions s'emploient sans beaucoup de méthode, sinon même sans distinction, aux Pays-Bas et en Belgique.

La Commission s'est efforcée d'y mettre un peu d'ordre. Elle écrit en général « *door de wet* ». Mais elle donne la préférence à l'expression consacrée « *bij de wet* » lorsque celle-ci est employée comme complément avec le participe passé sans auxiliaire et qu'aucun autre mot déterminatif ne l'accompagne: par exemple « *in de gevallen bij de wet bepaald* »; mais « *door de wet* » dans les expressions telles que « *door de wet uitdrukkelijk uitgezonderd* » et « *het openbaar onderwijs wordt door de wet geregeld* ».

**II. — Tekst.****GRONDWET VAN BELGIE.****IN NAAM VAN HET BELGISCHE VOLK.****Het Nationaal Congres.****BESLUIT :****EERSTE TITEL.****Het grondgebied en zijn indelingen.**

Eerste artikel.

(7 september 1893.)

België is ingedeeld in provincies.

Deze provincies zijn : Antwerpen, Brabant, Henegouwen, Limburg, Luik, Luxemburg, Namen, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen.

De wet kan, indien daartoe redenen zijn, het grondgebied indelen in een groter aantal provincies.

Voor de koloniën, overzeese bezittingen of protectoraten, die België kan verkrijgen, gelden bijzondere wetten. De Belgische troepen, voor hun verdediging bestemd, mogen alleen bij vrijwillige dienstneming worden aangeworven.

**Art. 2.**

De onderverdelingen van de provincies kunnen alleen door de wet worden vastgesteld.

**Art. 3.**

In de grenzen van het Rijk, van de provincies en van de gemeenten kan geen verandering of correctie worden aangebracht dan krachtens een wet.

**TITEL II.****De Belgen en hun rechten.****Art. 4.**

De staat van Belg wordt verkregen, behouden en verloren volgens de regels bij de burgerlijke wet gesteld.

Deze Grondwet en de overige wetten op de politieke rechten bepalen aan welke vereisten, benevens dat van de staat van Belg, men moet voldoen om die rechten te kunnen uitoefenen.

**Art. 5.**

Naturalisatie wordt verleend door de wetgevende macht.

Alleen grote naturalisatie stelt de vreemdeling met de Belg gelijk voor de uitoefening van de politieke rechten.

**Art. 6.**

Er is in de Staat geen onderscheid van standen.

De Belgen zijn gelijk voor de wet; zij alleen zijn tot de burgerlijke en militaire bedieningen benoembaar, behoudens de uitzonderingen die voor bijzondere gevallen door een wet kunnen worden gesteld.

**Art. 7.**

De vrijheid van de persoon is gewaarborgd.

Niemand kan worden vervolgd dan in de gevallen die de wet bepaalt en in de vorm die zij voorschrijft.

Niemand kan, behalve bij ontdekking op heterdaad, worden aangehouden dan krachtens een met redenen omkleed bevel van de rechter, dat moet worden betekend bij de aanhouding of uiterlijk binnen vierentwintig uren.

## Art. 8.

Niemand kan tegen zijn wil worden afgetrokken van de rechter die de wet hem toekent.

## Art. 9.

Geen straf kan worden ingevoerd of toegepast dan krachtens de wet.

## Art. 10.

De woning is onschendbaar; geen huiszoeking kan plaats hebben dan in de gevallen die de wet bepaalt en in de vorm die zij voorschrijft.

## Art. 11.

Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet dan ten algemenen nutte, in de gevallen en op de wijze bij de wet bepaald en tegen billijke en voorafgaande schadeloosstelling.

## Art. 12.

De straf van verbeurdverklaring der goederen kan niet worden ingevoerd.

## Art. 13.

De burgerlijke dood is afgeschaft; hij kan niet opnieuw worden ingevoerd.

## Art. 14.

De vrijheid van eredienst, de vrije openbare uitoefening ervan, alsmede de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten, zijn gewaarborgd, behoudens bestraffing van de misdrijven die ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheden worden gepleegd.

## Art. 15.

Niemand kan worden gedwongen op enigerlei wijze deel te nemen aan handelingen en aan plechtigheden van een eredienst of de rustdagen ervan te onderhouden.

## Art. 16.

De Staat heeft niet het recht zich te bemoeien met de benoeming of de bevestiging der bedienaren van enige eredienst of hun te verbieden briefwisseling te houden met hun overheid en de akten van deze openbaar te maken, onverminderd, in laatstgenoemd geval, de gewone aansprakelijkheid inzake drukpers en openbaarmaking.

Het burgerlijk huwelijk moet altijd aan de huwelijksinzegening voorafgaan, behoudens de uitzonderingen door de wet te stellen, indien daartoe grond bestaat.

## Art. 17.

Het onderwijs is vrij; elke preventieve maatregel is verboden; de bestraffing van de misdrijven wordt alleen door de wet geregeld.

Het openbaar onderwijs, op staatskosten gegeven, wordt eveneens door de wet geregeld.

## Art. 18.

De drukpers is vrij; de censuur kan nooit worden ingevoerd; geen borgstelling kan worden geëist van de schrijvers, uitgevers of drukkers.

Wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft, kan de uitgever, de drukker of de verspreider niet worden vervolgd.

## Art. 19.

De Belgen hebben het recht vreedzaam en ongewapend te vergaderen, mits zij zich gedragen naar de wetten, die het uitoefenen van dit recht kunnen regelen zonder het echter aan een voorafgaand verlof te onderwerpen.

Deze bepaling is niet van toepassing op bijeenkomsten in de open lucht, die ten volle aan de politiewetten onderworpen blijven.

## Art. 20.

De Belgen hebben het recht van vereniging; dit recht kan niet aan enige preventieve maatregel worden onderworpen.

## Art. 21.

Ieder heeft het recht verzoekschriften, door een of meer personen ondertekend, bij de openbare overheden in te dienen.

Alleen de gestelde overheden hebben het recht verzoekschriften in gemeenschappelijke naam in te dienen.

## Art. 22.

Het briefgeheim is onschendbaar.

De wet bepaalt welke agenten verantwoordelijk zijn voor de schending van het geheim der aan de post toevertrouwde brieven.

## Art. 23.

Het gebruik van de in België gesproken talen is vrij; het kan niet worden geregeld dan door de wet en alleen voor handelingen van het openbaar gezag en voor gerechtszaken.

## Art. 24.

Geen voorafgaand verlof is nodig om vervolgingen in te stellen tegen openbare ambtenaren wegens daden van hun bestuur, behoudens wat ten opzichte van de ministers is bepaald.

## TITEL III.

**De machten.**

## Art. 25.

Alle machten gaan uit van de Natie.

Zij worden uitgeoefend op de wijze bij de Grondwet bepaald.

## Art. 26.

De wetgevende macht wordt gezamenlijk uitgeoefend door de Koning, de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat.

## Art. 27.

(15 oktober 1921.)

Het recht van initiatief behoort aan elk van de drie takken der wetgevende macht.

## Art. 28.

Alleen de wetgevende macht kan een authentieke uitlegging van de wetten geven.

## Art. 29.

De uitvoerende macht, zoals zij door de Grondwet is geregeld, berust bij de Koning.

## Art. 30.

De rechterlijke macht wordt uitgeoefend door de hoven en rechtbanken.

De arresten en vonnissen worden in naam des Konings ten uitvoer gelegd.

## Art. 31.

De uitsluitend gemeentelijke of provinciale belangen worden door de gemeenteraden of de provincieraden geregeld, volgens de beginselen in de Grondwet vastgesteld.

## EERSTE HOOFDSTUK.

**De Kamers.**

## Art. 32.

De leden van beide Kamers vertegenwoordigen de Natie, en niet enkel de provincie of de onderverdeling van een provincie die hen heeft benoemd.

## Art. 33.

De vergaderingen van de Kamers zijn openbaar.

Elke Kamer vergadert evenwel met gesloten deuren, op verlangen van haar voorzitter of van tien leden.

Zij beslist daarna, bij volstreekte meerderheid, of de vergadering in het openbaar zal worden hervat tot behandeling van hetzelfde onderwerp.

## Art. 34.

Elke Kamer onderzoekt de geloofsbrieven van haar leden en beslist de geschillen die hieromtrent rijzen.

## Art. 35.

Men kan niet tegelijk lid van beide Kamers zijn.

## Art. 36.

(7 september 1893.)

Een lid van een van beide Kamers dat door de regering wordt benoemd tot een ander bezoldigd ambt dan dat van minister en de benoeming aanneemt, houdt onmiddellijk op zitting te hebben en treedt niet weder in functie dan krachtens een nieuwe verkiezing.

## Art. 37.

Bij iedere zitting benoemt elke Kamer haar voorzitter, haar ondervoorzitters en stelt haar bureau samen.

## Art. 38.

Elk besluit wordt bij volstreekte meerderheid van stemmen genomen, behoudens hetgeen door de reglementen der Kamers zal worden bepaald wat betreft verkiezingen en voordrachten.

Bij staking van stemmen is het behandelde voorstel verworpen.

Geen van beide Kamers kan een besluit nemen, indien niet de meerderheid van haar leden tegenwoordig is.

## Art. 39.

De stemmingen geschieden mondeling of bij zitten en opstaan; over de wetten in hun geheel wordt altijd bij naamafroeping en mondeling gestemd. Verkiezingen en voordrachten van kandidaten geschieden bij geheime stemming.

## Art. 40.

Elke Kamer heeft het recht van onderzoek.

## Art. 41.

Een wetsontwerp kan door een van de Kamers eerst worden aangenomen nadat daarover artikelsgewijs gestemd is.

## Art. 42.

De Kamers hebben het recht de artikelen en de voorgestelde amendementen te wijzigen en te splitsen.

## Art. 43.

Het is verboden in persoon aan de Kamers verzoekschriften aan te bieden.

Elke Kamer heeft het recht de bij haar ingediende verzoekschriften naar de ministers te verwijzen. De ministers zijn verplicht omtrent de inhoud uitleg te verstrekken, zo dikwijls als de Kamer het vordert.

## Art. 44.

Geen lid van een van beide Kamers kan worden vervolgd of aan enig onderzoek onderworpen naar aanleiding van een mening of een stem, in de uitoefening van zijn functie uitgebracht.

## Art. 45.

Geen lid van een van beide Kamers kan gedurende het tijdperk der zitting, behalve bij ontdekking op heterdaad, in strafzaken worden vervolgd of aangehouden dan met verlof van de Kamer waarvan hij deel uitmaakt.

Lijfswang kan, gedurende het tijdperk der zitting, tegen een lid van een van beide Kamers niet worden uitgeoefend dan met zodanig verlof.

De hechtenis of de vervolging van een lid van een van beide Kamers wordt tijdens de zitting en voor haar gehele duur geschorst, indien de Kamer het vordert.

## Art. 46.

Elke Kamer bepaalt, in haar reglement, de wijze waarop zij haar bevoegdheden uitoefent.

## EERSTE AFDELING.

## De Kamer van Volksvertegenwoordigers.

## Art. 47.

(7 februari 1921.)

De afgevaardigden ter Kamer van Volksvertegenwoordigers worden rechtstreeks gekozen door de burgers die volle 21 jaar oud zijn, die sinds ten minste zes maanden hun woonplaats hebben in dezelfde gemeente en niet verkeren in een der gevallen van uitsluiting bij de wet bepaald.

Ieder kiezer heeft slechts recht op één stem.

Een wet kan, onder dezelfde voorwaarden, kiesrecht verlenen aan de vrouwen. Die wet moet ten minste twee derden van de stemmen verkrijgen.

## Art. 48.

(15 november 1920.)

De samenstelling van de kiescolleges wordt, voor elke provincie, door de wet geregeld.

De verkiezingen geschieden volgens het stelsel van evenredige vertegenwoordiging dat door de wet wordt vastgesteld.

De stemming is verplicht en geheim. Zij heeft plaats in de gemeente, behoudens de bij de wet te stellen uitzonderingen.

## Art. 49.

De kieswet stelt het getal van de afgevaardigden vast naar de bevolking; dit getal mag de verhouding van één afgevaardigde voor elke 40.000 inwoners niet te boven gaan. Zij bepaalt eveneens de voorwaarden waaraan men moet voldoen om kiezer te kunnen zijn, alsmede de gang van de verkiezingsverrichtingen.

## Art. 50.

(15 november 1920.)

Om verkiesbaar te zijn moet men :

- 1° Belg zijn door geboorte of grote naturalisatie hebben verkregen;
- 2° Het genot hebben van de burgerlijke en politieke rechten;
- 3° De volle leeftijd van 25 jaren hebben bereikt;
- 4° Zijn woonplaats hebben in België.

Geen andere voorwaarde tot verkiesbaarheid kan worden vereist.

## Art. 51.

(15 oktober 1921.)

De leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers worden gekozen voor vier jaren.

De Kamer wordt om de vier jaren vernieuwd.

## Art. 52.

(15 november 1920.)

Ieder lid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers geniet een jaarlijkse vergoeding van 12.000 frank.

Bovendien heeft hij vrij verkeer op alle verkeerswegen door de Staat geëxploiteerd of in concessie gegeven.

De wet bepaalt van welke vervoermiddelen, buiten de hierboven vermelde wegen, de volksvertegenwoordigers kosteloos gebruik mogen maken.

Aan de voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers kan een jaarlijkse vergoeding worden toegekend, aan te rekenen op de dotatie bestemd voor de dekking der uitgaven van deze vergadering.

De Kamer bepaalt het bedrag dat van de vergoeding mag worden ingehouden als bijdrage in de lijfrente- of pensioenkas, waarvan zij de oprichting wenselijk acht.

## AFDELING II.

## De Senaat.

## Art. 53.

(15 oktober 1921.)

De Senaat is samengesteld :

1° Uit leden, overeenkomstig artikel 47 gekozen naar de bevolking van elke provincie. De bepalingen van artikel 48 zijn van toepassing op de verkiezing van deze senatoren;

2° Uit leden, door de provincieraden gekozen naar verhouding van één senator voor elke 200.000 inwoners. Elk overschot van ten minste 125.000 inwoners geeft recht op een senator meer. Evenwel benoemt elke provincieraad ten minste drie senatoren;

3° Uit leden door de Senaat gekozen, in aantal gelijk aan de helft van het getal der senatoren die door de provincieraden zijn gekozen. Is dit een oneven getal, dan wordt het met een eenheid vermeerderd.

Deze leden worden benoemd door de senatoren die bij toepassing van de n<sup>rs</sup> 1° en 2° van dit artikel zijn gekozen.

De verkiezing van de senatoren, te kiezen bij toepassing van de n<sup>rs</sup> 2° en 3°, geschiedt volgens het stelsel van evenredige vertegenwoordiging dat door de wet wordt vastgesteld.

Art. 54.

(7 september 1893.)

Het getal van de senatoren die rechtstreeks door het kiezerskorps worden gekozen, is gelijk aan de helft van het getal der leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers.

Art. 55.

(15 oktober 1921.)

De senatoren worden gekozen voor vier jaren. De Senaat wordt om de vier jaren geheel vernieuwd.

Art. 56.

(15 oktober 1921.)

Om tot senator gekozen te kunnen worden moet men :

- 1° Belg zijn door geboorte of grote naturalisatie hebben verkregen;
- 2° Het genot hebben van de burgerlijke en politieke rechten;
- 3° Zijn woonplaats hebben in België;
- 4° Ten minste veertig jaar oud zijn.

Art. 56bis.

(15 oktober 1921.)

Om tot senator gekozen te kunnen worden bij toepassing van n° 1° van artikel 53, moet men bovendien behoren tot een der volgende categorieën :

- 1° Ministers, gewezen ministers en ministers van Staat;
- 2° Leden en gewezen leden van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en van de Senaat;
- 3° Houders van een einddiploma, uitgereikt door een der inrichtingen voor hoger onderwijs waarvan de lijst door de wet wordt vastgesteld;
- 4° Gewezen hogere officieren van het leger en van de marine;
- 5° Leden-titularissen en gewezen leden-titularissen der rechtbanken van koophandel die ten minste tweemaal met een mandaat werden bekleed;
- 6° Zij die, gedurende ten minste tien jaren, het ambt hebben bekleed van bedienaar van een der erediens ten, waarvan de leden een wedde genieten ten laste van de Staat;
- 7° Werkende leden en gewezen werkende leden van een der koninklijke academies en hoogleraren en gewezen hoogleraren aan een der inrichtingen voor hoger onderwijs waarvan de lijst door de wet wordt vastgesteld;
- 8° Gewezen provinciegouverneurs; leden en gewezen leden van bestendige deputaties; gewezen arrondissements-commissarissen;
- 9° Leden en gewezen leden van provincieraden die ten minste tweemaal met een mandaat werden bekleed;
- 10° Burgemeesters en gewezen burgemeesters, schepenen en gewezen schepenen van gemeenten-arrondissements-hoofdplaatsen en van gemeenten met meer dan 4.000 inwoners;
- 11° Gewezen gouverneurs-generaal en vice-gouverneurs-generaal van Belgisch-Kongo; leden en gewezen leden van de Koloniale Raad;
- 12° Gewezen directeurs-generaal, gewezen directeurs en gewezen inspecteurs-generaal bij de onderscheiden ministeries;
- 13° Eigenaars en vruchtgebruikers van in België gelegen onroerende goederen waarvan het kadastraal inkomen ten minste 12.000 frank bedraagt; belastingplichtigen die elk jaar aan 's Lands kas ten minste 3.000 frank aan directe belastingen betalen;
- 14° Zij die, als afgevaardigde-beheerder, als bestuurder of in een soortgelijke hoedanigheid, gedurende vijf jaren de leiding hebben gehad van het dagelijks bestuur van een Belgische handelsvennootschap op aandelen waarvan het gestorte kapitaal ten minste een miljoen frank bedraagt;

15° Hoofden van nijverheidsondernemingen waarin voortdurend ten minste 100 werklieden arbeiden, en van landbouwbedrijven ter grootte van ten minste 50 hectaren;

16° Zij die, als bestuurder-zaakvoerder of in een soortgelijke hoedanigheid, gedurende drie jaren de leiding hebben gehad van het dagelijks bestuur van een Belgische coöperatieve vennootschap tellende, sinds vijf jaren, ten minste 500 leden;

17° Zij die, als werkende leden, gedurende vijf jaren het ambt hebben vervuld van voorzitter of secretaris van een mutualiteit of van een mutualiteitsverbond tellende, sinds vijf jaren, ten minste 1.000 leden;

18° Zij die, als werkende leden, gedurende vijf jaren, het ambt hebben vervuld van voorzitter of secretaris van een beroeps-, nijverheids- of landbouwvereniging tellende, sinds vijf jaren, ten minste 500 leden;

19° Zij die, gedurende vijf jaren, het ambt hebben vervuld van voorzitter van een kamer van koophandel of van nijverheid tellende, sinds vijf jaren, ten minste 300 leden;

20° Leden van raden van nijverheid en arbeid, van provinciale landbouwcommissies, van werkrechtshraden, die ten minste tweemaal met een mandaat werden bekleed;

21° Door verkiezing aangestelde leden van een der raden van advies opgericht bij de ministeriële departementen.

Nieuwe categorieën van verkiesbare personen kunnen door een wet worden ingevoerd; die wet moet ten minste twee derden van de stemmen verkrijgen.

Art. 56ter.

(15 oktober 1921.)

De door de provincieraden gekozen senatoren mogen niet behoren tot de vergadering die hen kiest, noch daarvan deel hebben uitgemaakt gedurende het jaar van de verkiezing of gedurende de twee vorige jaren.

Art. 56quater.

(15 oktober 1921.)

In geval van ontbinding van de Senaat kan de Koning de provincieraden ontbinden.

Het ontbindingsbesluit bevat oproeping van de provincieraadskiezers binnen veertig dagen en bijeenroeping van de provincieraden binnen twee maanden.

Art. 57.

(15 oktober 1921.)

De senatoren genieten geen wedde.

Zij hebben evenwel recht op vergoeding van de door hen gemaakte onkosten; die vergoeding is vastgesteld op vierduizend frank per jaar.

Bovendien hebben zij vrij verkeer op alle verkeerswegen door de Staat geëxploiteerd of in concessie gegeven.

De wet bepaalt van welke vervoermiddelen, buiten de hierboven vermelde wegen, zij kosteloos gebruik mogen maken.

Art. 58.

(7 september 1893.)

De zonen van de Koning of, indien er geen zijn, de Belgische prinsen van de tot regeren gerechtigde tak van het koninklijk stambuis, zijn van rechtswege senator op de leeftijd van 18 jaren. Zij zijn eerst stemgerechtigd op de leeftijd van 25 jaren.

Art. 59.

Elke vergadering van de Senaat die mocht worden gehouden buiten het tijdperk der zitting van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, is van rechtswege nietig.

## HOOFDSTUK II.

### De Koning en de ministers.

#### EERSTE AFDELING.

De Koning.

Art. 60.

(7 september 1893.)

Het grondwettelijk gezag van de Koning gaat bij erfopvolging over op de natuurlijke en wettige nakomelingschap, in de rechte lijn, van Z. M. Leopold Joris Christiaan Frederik van Saksen-Coburg, van man op man, volgens eerstgeboorterecht en met altijd durende uitsluiting van de vrouwen en van hun nakomelingschap.

De prins die huwt zonder toestemming van de Koning of van hen die, bij gebreke van de Koning, zijn gezag waarnemen in de bij de Grondwet bepaalde gevallen, verliest zijn recht op de kroon.

Hij kan echter in zijn recht worden hersteld door de Koning of door hen die, bij gebreke van de Koning, zijn gezag waarnemen in de bij de Grondwet bepaalde gevallen, doch alleen met instemming van beide Kamers.

Art. 61.

(7 september 1893.)

Bij gebreke van mannelijke nakomelingschap van Z. M. Leopold Joris Christiaan Frederik van Saksen-Coburg, kan de Koning zijn opvolger benoemen, mits de Kamers daarmee instemmen op de wijze als in het volgend artikel is voorgeschreven.

Indien geen opvolger op deze wijze is benoemd, is de troon onbezet.

Art. 62.

De Koning kan niet tegelijk hoofd van een andere Staat-zijn zonder instemming van beide kamers.

Geen van beide Kamers kan hierover beraadslagen, wanneer niet ten minste twee derden van haar leden tegenwoordig zijn, en het besluit is alleen dan aangenomen, indien het ten minste twee derden van de uitgebrachte stemmen heeft verkregen.

Art. 63.

De persoon des Konings is onschendbaar; zijn ministers zijn verantwoordelijk.

Art. 64.

Een akte van de Koning kan slechts gevolg hebben, wanneer zij medeondertekend is door een minister, die, daardoor alleen reeds, ervoor verantwoordelijk wordt.

Art. 65.

De Koning benoemt en ontslaat zijn ministers.

Art. 66.

Hij verleent de graden in het leger.

Hij benoemt de ambtenaren bij het algemeen bestuur en bij de buitenlandse betrekkingen, behoudens de door de wetten gestelde uitzonderingen.

Andere ambtenaren benoemt hij alleen krachtens een uitdrukkelijke wetsbepaling.

Art. 67.

Hij maakt de verordeningen en neemt de besluiten die voor de uitvoering van de wetten nodig zijn, zonder ooit de wetten zelf te mogen schorsen of vrijstelling van hun uitvoering te mogen verlenen.

Art. 68.

De Koning voert het bevel over land- en zeemacht, verklaart de oorlog, sluit de vredes-, verbonds- en handelsverdragen. Hij geeft daarvan kennis aan de Kamers, zodra het belang en de veiligheid van de Staat het toelaten, onder toevoeging van de passende mededelingen.

De handelsverdragen en de verdragen die de Staat zouden kunnen bezwaren of Belgen persoonlijk zouden kunnen binden, hebben eerst gevolg nadat zij de instemming van de Kamers hebben verkregen.

Geen afstand, geen ruiling, geen toevoeging van grondgebied kan plaats hebben dan krachtens een wet. In geen geval kunnen de geheime artikelen van een verdrag de openbare artikelen teniet doen.

Art. 69.

De Koning bekrachtigt de wetten en kondigt ze af.

Art. 70.

De Kamers komen van rechtswege bijeen ieder jaar, de tweede dinsdag van november, tenzij zij door de Koning voordien zijn bijeengeroepen.

De Kamers moeten ieder jaar ten minste veertig dagen in zitting blijven.

De zitting wordt door de Koning gesloten.

De Koning heeft het recht de Kamers in buitengewone zitting bijeen te roepen.

## Art. 71.

De Koning heeft het recht de Kamers, beide samen of elk afzonderlijk, te ontbinden. Het ontbindingsbesluit bevat oproeping van de kiezers binnen veertig dagen en bijeenroeping van de Kamers binnen twee maanden.

## Art. 72.

De Koning kan de Kamers verdagen. Evenwel mag de verdaging, zonder instemming van de Kamers, de termijn van een maand niet overschrijden, noch gedurende een zelfde zitting worden herhaald.

## Art. 73.

Hij heeft het recht de door de rechters uitgesproken straffen kwijt te schelden of te verminderen, behoudens hetgeen ten aanzien van de ministers is bepaald.

## Art. 74.

Hij heeft het recht munt te slaan, ter uitvoering van de wet.

## Art. 75.

Hij heeft het recht adeldom te verlenen, zonder ooit enig voorrecht daaraan te mogen verbinden.

## Art. 76.

Hij verleent de militaire orden, met inachtneming van wat de wet daaromtrent voorschrijft.

## Art. 77.

De civiele lijst wordt door de wet vastgesteld voor de duur van de regering van elke Koning.

## Art. 78.

De Koning heeft geen andere macht dan die welke de Grondwet en de bijzondere wetten, krachtens de Grondwet uitgevaardigd, hem uitdrukkelijk toekennen.

## Art. 79.

Bij overlijden van de Koning komen de Kamers zonder bijeenroeping samen, uiterlijk de tiende dag na die van het overlijden. Indien de Kamers tevoren ontbonden zijn en de nieuwe Kamers bij het ontbindingsbesluit zijn bijeen-geroepen tegen een later tijdstip dan de tiende dag, treden de oude Kamers opnieuw in functie, totdat de Kamers die hun plaats moeten innemen, bijeenkomen.

Is slechts één Kamer ontbonden, dan wordt ten aanzien van die Kamer op gelijke wijze gehandeld.

Te rekenen van het overlijden van de Koning en tot de eedaflegging van zijn troonopvolger of van de Regent, wordt het grondwettelijk gezag van de Koning in naam van het Belgische volk waargenomen door de in raad verenigde ministers en onder hun verantwoordelijkheid.

## Art. 80.

De Koning is meerderjarig op de volle leeftijd van achttien jaren.

Hij neemt eerst bezit van de troon nadat hij, in een verenigde vergadering der Kamers de volgende eed plechtig heeft afgelegd :

« Ik zweer dat ik de Grondwet en de wetten van het Belgische volk zal naleven, 's Lands onafhankelijkheid handhaven en het grondgebied ongeschonden bewaren. »

## Art. 81.

Indien, bij overlijden van de Koning, zijn opvolger minderjarig is, komen beide Kamers in verenigde vergadering bijeen, ten einde in het regentschap en in de voogdij te voorzien.

## Art. 82.

Indien de Koning in de onmogelijkheid ver.....t te regeren, roepen de ministers, na deze onmogelijkheid te hebben laten vaststellen, de Kamers dadelijk bijeen. Door de verenigde Kamers wordt in de voogdij en in het regentschap voorzien.

## Art. 83.

Het regentschap mag slechts aan één persoon worden opgedragen.

De Regent treedt eerst in functie nadat hij de in artikel 80 voorgeschreven eed heeft afgelegd.

## Art. 84.

Gedurende een regentschap kan geen verandering in de Grondwet worden aangebracht.

## Art. 85.

Ingeval de troon onbezet is, voorzien de Kamers, te zamen beraadslagend, voorlopig in het regentschap, totdat de geheel vernieuwde Kamers bijeenkomen; deze bijeenkomst heeft plaats binnen twee maanden. De nieuwe Kamers, te zamen beraadslagend, voorzien voorgoed in het bezetten van de troon.

## AFDELING II.

## De ministers.

## Art. 86.

Niemand kan minister zijn dan indien hij Belg is door geboorte of grote naturalisatie heeft verkregen.

## Art. 87.

Geen lid van de koninklijke familie kan minister zijn.

## Art. 88.

De ministers zijn in de ene of in de andere Kamer alleen dan stemgerechtigd, indien zij er lid van zijn.

Zij hebben zitting in elke Kamer en het woord moet hun worden verleend wanneer zij het vragen.

De Kamers kunnen de aanwezigheid van de ministers vorderen.

## Art. 89.

In geen geval kan een mondeling of schriftelijk bevel van de Koning een minister van zijn verantwoordelijkheid ontheffen.

## Art. 90.

De Kamer van Volksvertegenwoordigers heeft het recht ministers in beschuldiging te stellen en ze te brengen voor het Hof van Cassatie; dit alleen is bevoegd om ze te berechten, in verenigde kamers, behoudens hetgeen de wet zal bepalen wat betreft het instellen van de burgerlijke rechtsvordering door de benadeelde partij en wat betreft misdaden en wanbedrijven die door ministers buiten de uitoefening van hun ambt mochten zijn gepleegd.

Een wet zal de gevallen bepalen waarin de ministers verantwoordelijk zijn, de straffen die hun worden opgelegd, en de wijze waarop tegen hen in rechte wordt opgetreden, zowel bij inbeschuldigingstelling door de Kamer van Volksvertegenwoordigers als bij vervolging door de benadeelde partijen.

## Art. 91.

De Koning kan aan een door het Hof van Cassatie veroordeelde minister geen genade verlenen dan op verzoek van een van beide Kamers.

## HOOFDSTUK III.

## De rechterlijke macht.

## Art. 92.

Geschillen over burgerlijke rechten behoren bij uitsluiting tot de bevoegdheid van de rechtbanken.

## Art. 93.

Geschillen over politieke rechten behoren tot de bevoegdheid van de rechtbanken, behoudens de bij de wet gestelde uitzonderingen.

## Art. 94.

Geen rechtbank, geen met eigenlijke rechtspraak belast orgaan kan worden ingesteld dan krachtens een wet. Geen buitengewone rechtbanken of commissies kunnen, onder welke benaming ook, in het leven worden geroepen.

## Art. 95.

Er bestaat voor geheel België een Hof van Cassatie.

Dit Hof treedt niet in de beoordeling van de zaken zelf, behalve bij het berechten van ministers.

## Art. 96.

De terechtzittingen van de rechtbanken zijn openbaar, tenzij de openbaarheid gevaar oplevert voor de orde of de goede zeden; in dit geval wordt zulks door de rechtbank bij vonnis verklaard.

Inzake politieke misdrijven en drukpersmisdrijven kan het sluiten der deuren niet dan met algemene stemmen worden uitgesproken.

## Art. 97.

Elk vonnis is met redenen omkleed. Het wordt in openbare terechtzitting uitgesproken.

## Art. 98.

De jury wordt ingesteld voor alle criminele zaken, alsmede voor politieke misdrijven en drukpersmisdrijven.

## Art. 99.

De vrederechters en de rechters in de rechtbanken worden rechtstreeks door de Koning benoemd.

De raadsheren in de hoven van beroep en de voorzitters en ondervoorzitters der rechtbanken van eerste aanleg binnen hun rechtsgebied, worden door de Koning benoemd uit twee lijsten van twee kandidaten, de ene door die hoven, de andere door de provincieraden voorgelegd.

De raadsheren in het Hof van Cassatie worden door de Koning benoemd uit twee lijsten van twee kandidaten, de ene door de Senaat, de andere door het Hof van Cassatie voorgelegd.

In beide gevallen mogen de op één lijst voorgedragen kandidaten ook op de andere worden voorgedragen.

Alle voordrachten worden openbaar gemaakt ten minste vijftien dagen voor de benoeming.

De hoven kiezen uit hun leden hun voorzitters en ondervoorzitters.

## Art. 100.

De rechters worden voor hun leven benoemd.

Geen rechter kan uit zijn ambt worden onttrokken of worden geschorst dan door een vonnis.

De overplaatsing van een rechter kan niet geschieden dan door een nieuwe benoeming en met zijn toestemming.

## Art. 101.

De Koning benoemt en ontslaat de ambtenaren van het openbaar ministerie bij de hoven en rechtbanken.

## Art. 102.

De wedden van de leden der rechterlijke orde worden door de wet vastgesteld.

## Art. 103.

Geen rechter mag van de regering bezoldigde ambten aanvaarden, tenzij hij die onbezoldigd uitoefent en behoudens de gevallen van onverenigbaarheid bij de wet bepaald.

## Art. 104.

Er zijn in België drie hoven van beroep. De wet bepaalt hun rechtsgebied en de plaatsen waar zij zijn gevestigd.

## Art. 105.

De inrichting van de militaire rechtbanken, hun bevoegdheid, de rechten en verplichtingen van de leden van deze rechtbanken, alsmede de duur van hun ambt worden door bijzondere wetten geregeld.

Er zijn rechtbanken van koophandel in de plaatsen die de wet aanwijst. Zij regelt hun inrichting, hun bevoegdheid, alsmede de wijze van benoeming en de duur van het ambt van hun leden.

## Art. 106.

Het Hof van Cassatie doet uitspraak over conflicten van attributie, op de wijze bij de wet geregeld.

## Art. 107.

De hoven en rechtbanken passen de algemene, provinciale en plaatselijke besluiten en verordeningen alleen toe in zover zij met de wetten overeenstemmen.

## HOOFDSTUK IV.

## De provinciale en gemeentelijke instellingen.

## Art. 108.

(24 augustus 1921.)

De provinciale en gemeentelijke instellingen worden door wetten geregeld.

Die wetten verzekeren de toepassing van de volgende beginselen :

1° De rechtstreekse verkiezing, behoudens de uitzonderingen die door de wet kunnen worden gesteld ten aanzien van de hoofden der gemeentebesturen en van de commissarissen der regering bij de provincieraden;

2° De bevoegdheid van de provincieraden in de gemeenteraden voor alles wat van provinciaal en van gemeentelijk belang is, behoudens goedkeuring van hun handelingen, in de gevallen en op de wijze bij de wet bepaald.

Verscheidene provincies of verscheidene gemeenten mogen zich met elkaar verstaan of zich verenigen, onder de voorwaarden en op de wijze door de wet te bepalen, om zaken van provinciaal belang of van gemeentelijk belang gemeenschappelijk te regelen en te beheren. Evenwel kan aan verscheidene provincieraden of aan verscheidene gemeenteraden niet worden toegestaan te zamen te beraadslagen;

3° De openbaarheid van de vergaderingen der provincieraden en gemeenteraden binnen de bij de wet gestelde grenzen;

4° De openbaarheid van de begrotingen en van de rekeningen;

5° Het optreden van de Koning of van de wetgevende macht om te beletten dat de provincieraden en gemeenteraden hun bevoegdheid overschrijden en het algemeen belang schaden.

## Art. 109.

Het opmaken van de akten van de burgerlijke stand en het houden van de registers behoren bij uitsluiting tot de bevoegdheid van de gemeentelijke overheid.

## TITEL IV.

## De financiën.

## Art. 110.

Geen belastingen ten behoeve van de Staat kunnen worden ingevoerd dan door een wet.

Geen provinciale lasten of belastingen kunnen worden ingevoerd dan met toestemming van de provincieraad.

Geen gemeentelijke lasten of belastingen kunnen worden ingevoerd dan met toestemming van de gemeenteraad.

De wet bepaalt, ten aanzien van de provinciale en de gemeentelijke belastingen, de uitzonderingen waarvan de noodzakelijkheid uit de ondervinding zal blijken.

## Art. 111.

De belastingen ten behoeve van de Staat worden jaarlijks gestemd.

De wetten die ze invoeren, zijn slechts voor één jaar van kracht, indien zij niet worden vernieuwd.

## Art. 112.

Inzake belastingen kunnen geen voorrechten worden ingevoerd.

Geen vrijstelling of vermindering van belasting kan worden ingevoerd dan door een wet.

## Art. 113.

Behalve in de gevallen door de wet uitdrukkelijk uitgezonderd, kan van de burgers geen retributie worden gevorderd dan alleen als belasting ten behoeve van de Staat, de provincie of de gemeente. Er wordt niets gewijzigd aan de thans bestaande regeling inzake polders en wateringen, die onderworpen blijft aan de gewone wetgeving.

## Art. 114.

Geen pensioen, geen gift ten laste van 's Lands kas kan worden toegekend dan krachtens een wet.

## Art. 115.

Elk jaar wordt door de Kamers de eindrekening vastgesteld en de begroting gestemd.  
Alle staatsontvangsten en uitgaven worden op de begroting en in de rekeningen gebracht.

## Art. 116.

De leden van het Rekenhof worden door de Kamer van Volksvertegenwoordigers benoemd, voor de tijd bij de wet bepaald.

Dit Hof is belast met het nazien en het verevenen der rekeningen van het algemeen bestuur en van allen die tegenover 's Lands kas rekenplichtig zijn. Het waakt ervoor dat geen artikel van de uitgaven der begroting wordt overschreden en dat geen overschrijving plaats heeft. Het stelt de rekeningen der verschillende besturen van de Staat vast en is ermee belast te dien einde alle nodige inlichtingen en bewijsstukken te verzamelen. De algemene staatsrekening wordt aan de Kamers onderworpen met de opmerkingen van het Rekenhof.

Dit Hof wordt door een wet ingericht.

## Art. 117.

De wedden en pensioenen van de bedienaren der erediensten komen ten laste van de Staat; de daartoe vereiste bedragen worden jaarlijks op de begroting uitgetrokken.

## TITEL V.

**De gewapende macht.**

## Art. 118.

De wet bepaalt op welke wijze het leger wordt aangeworven. Zij regelt eveneens de bevordering, de rechten en de verplichtingen van de militairen.

## Art. 119.

Het legercontingent wordt jaarlijks gestemd. De wet die het vaststelt, is slechts voor één jaar van kracht, indien zij niet wordt vernieuwd.

## Art. 120.

De inrichting en de bevoegdheden van de Rijkswacht worden door een wet geregeld.

## Art. 121.

Vreemde troepen mogen niet dan krachtens een wet tot de dienst van de Staat worden toegelaten, het grondgebied bezetten of er doorheen trekken.

## Art. 122.

(24 augustus 1921.)

De inrichting van een burgerwacht wordt in voorkomend geval door de wet geregeld.

## Art. 123.

(Opgeheven 24 augustus 1921.)

## Art. 124.

Militairen kunnen niet van hun graden, ererechten en pensioenen worden ontzet dan op de wijze bij de wet bepaald.

## TITEL VI.

**Algemene bepalingen.**

## Art. 125.

De Belgische Natie kiest als kleuren rood, geel en zwart, en als rijkswapen de Belgische Leeuw met de kenspreuk EENDRACHT MAAKT MACHT.

## Art. 126.

De stad Brussel is de hoofdstad van België en de zetel van de Regering.

## Art. 127.

Geen eed kan worden opgelegd dan krachtens de wet. Deze stelt de formule vast.

## Art. 128.

Ieder vreemdeling die zich op het grondgebied van België bevindt, geniet de bescherming verleend aan personen en aan goederen, behoudens de bij de wet gestelde uitzonderingen.

## Art. 129.

Geen wet, geen besluit of verordening van algemeen, provinciaal of gemeentelijk bestuur is verbindend dan na te zijn bekendgemaakt in de vorm bij de wet bepaald.

## Art. 130.

De Grondwet kan noch geheel, noch ten dele worden geschorst.

## TITEL VII.

**Herziening van de Grondwet.**

## Art. 131.

De wetgevende macht heeft het recht te verklaren dat er redenen zijn tot herziening van zodanige grondwettelijke bepaling als zij aanwijst.

Na deze verklaring zijn beide Kamers van rechtswege ontbonden.

Twee nieuwe Kamers worden overeenkomstig artikel 71 bijeengeroepen.

Deze Kamers beslissen, in overeenstemming met de Koning, over de punten die aan herziening zijn onderworpen.

In dit geval mogen de Kamers niet beraadslagen wanneer niet ten minste twee derden van de leden waaruit elke Kamer bestaat, tegenwoordig zijn; en een verandering is alleen dan aangenomen, indien zij ten minste twee derden van de stemmen heeft verkregen.

## TITEL VIII.

**Overgangsbepalingen.**

## Art. 132.

Bij de eerste keuze van het Staatshoofd mag van de eerste bepaling van artikel 80 worden afgeweken.

## Art. 133.

De vreemdelingen die in België waren gevestigd vóór 1 januari 1814 en er hun woonplaats hebben behouden, worden beschouwd als Belgen door geboorte, mits zij verklaren dat zij het door deze bepaling toegekende voordeel wensen te genieten.

De verklaring moet worden afgelegd binnen zes maanden te rekenen van de dag waarop deze Grondwet verbindend wordt, indien zij meerderjarig zijn, en binnen het jaar na hun meerderjarigheid, indien zij minderjarig zijn.

Bedoelde verklaring moet geschieden voor de overheid van de provincie in wier gebied zij hun woonplaats hebben.

Zij wordt gedaan in persoon of door een gemachtigde, houder van een bijzondere en authentieke volmacht.

## Art. 134.

Totdat de wet erin zal hebben voorzien, heeft de Kamer van Volksvertegenwoordigers een discretionaire macht om een minister in beschuldiging te stellen, en het Hof van Cassatie om hem te berechten, met karakterisering van het misdrijf en bepaling van de straf.

De straf mag echter niet zwaarder zijn dan opsluiting, behalve in de gevallen door de strafwetten uitdrukkelijk bepaald.

## Art. 135.

Het personeel van de hoven en de rechtbanken blijft in functie zoals het thans bestaat, totdat een wet hierin zal hebben voorzien.

Die wet moet gedurende de eerste zitting van de Wetgevende Kamers worden ingevoerd.

## Art. 136.

Een wet, gedurende dezelfde zitting in te voeren, zal bepalen op welke wijze de leden van het Hof van Cassatie voor de eerste maal worden benoemd.

## Art. 137.

De Grondwet van 24 augustus 1815 alsmede de provinciale en de plaatselijke statuten zijn afgeschaft. De provinciale en de plaatselijke overheden behouden echter hun bevoegdheden totdat de wet hierin op een andere wijze zal hebben voorzien.

## Art. 138.

Met ingang van de dag waarop de Grondwet uitvoerbaar wordt, zijn alle daarmee strijdige wetten, decreten, besluiten, reglementen en andere akten opgeheven.

**Aanvullende bepalingen.**

## Art. 139.

Het Nationaal Congres verklaart dat de volgende zaken door afzonderlijke wetten, en wel binnen de kortst mogelijke tijd, dienen te worden geregeld :

- 1° De drukpers;
- 2° De inrichting van de jury;
- 3° De financiën;
- 4° De inrichting van de provincies en van de gemeenten;
- 5° De verantwoordelijkheid van de ministers en andere overheidspersonen;
- 6° De inrichting van het gerecht;
- 7° De herziening van de lijst der pensioenen;
- 8° De maatregelen om misbruiken bij cumulatie van ambten te voorkomen;
- 9° De herziening van de wetgeving omtrent faillissement en uitstel van betaling;
- 10° De inrichting van het leger, de rechten op bevordering en op pensioen, alsmede het Militair Strafwetboek;
- 11° De herziening van de wetboeken.

*Belast de uitvoerende macht met de uitvoering van dit decreet.*

---